

Stortingsmelding om kultur, deltakelse og inkludering – innspill fra NTO

Norsk teater- og orkesterforening
15. februar 2011

INNLEDNING	2
STATUSBESKRIVELSE	3
INSTITUSJONENES SAMFUNNSROLLE.....	3
PUBLIKUM.....	4
KULTURELT MANGFOLD.....	6
INFORMASJON, MARKEDSFØRING OG FORMIDLING	14
KOMMERSIELL VIRKSOMHET.....	16
TURNÉVIRKSOMHET OG ANNEN OPPSØKENDE VIRKSOMHET	17
INNSPILLINGER, TRANSMISJONER OG DIGITAL DISTRIBUTJON	19
BARN OG UNGE	21
<i>Skolesamarbeid</i>	<i>22</i>
<i>Andre formidlingsstrategier rettet særskilt mot ungdom</i>	<i>26</i>
REKRUTTERING.....	28
LIKESTILLING	31
FYSISK TILRETTELEGGING	32
PRISPOLITIKK	34
UTFORDRINGER OG FORSLAG TIL TILTAK	36
SKOLE OG UTDANNING.....	36
DEN KULTURELLE SKOLESEKKEN	37
KULTURELT MANGFOLD OG INTERNASJONALISERING	38
PRISPOLITIKK	39
DIREKTE FORMIDLING	40
ROM FOR UTPRØVING OG PILOTPROSJEKTER.....	40
STYRINGSDIALOG	40
KUNNSKAPSBEHOV/FORSKNING.....	41

Innledning

Kulturdepartementet har bedt Norsk teater- og orkesterforening (NTO) om å bidra til kunnskapsgrunnlaget for departementets arbeid med en stortingsmelding om kultur, deltakelse og inkludering. NTO er bedt om å beskrive status og utfordringer i institusjonenes arbeid med å formidle scenekunst til et bredest mulig publikum på tvers av sosiale og kulturelle forskjeller, samt skissere forslag til tiltak.

Grunnlagsmaterialet for NTOs beskrivelse er institusjonenes nettsider, årsrapporter og budsjettsøknader, samt innspill fra medlemmer.

Fremstillingen nedenfor gir ingen uttømmende beskrivelse av all relevant virksomhet, men er ment å gi et bilde av aktiviteter og planer gjennom noen illustrerende eksempler.

Foruten å besvare oppdraget fra departementet, har NTO behov for å kommentere selve innretningen av den varslede stortingsmeldingen og viser til foreningens uttalelse til statsbudsjettet for 2011.

I statsbudsjettet kan vi lese en retorisk dreining i retning av en mer instrumentell kulturpolitikk hvor kunstinstusjonene i høyere grad blir betraktet som redskaper for å nå ulike samfunnspolitiske mål som sosial inkludering og fattigdomsbekjempelse. NTO stiller seg grunnleggende kritisk til en slik dreining og minner om at kunstinstusjonenes samfunnsrolle nødvendigvis er forankret i kjernevirksomheten som er å produsere og formidle kunst.

En viktig del av kjernevirksomheten er å nå flest mulig. Likevel ligger det allerede en barriere for deltakelse i selve kunsten som ikke kan overkommes uten å overtre grensene for musikk- og scenekunstinstusjonenes primære oppdrag.

Eksterne oppdrag og detaljerte politiske føringer kan lett gå utover institusjonenes kunstneriske autonomi og på sikt bidra til ensretting og tap av egenart. Kulturdepartementet har foreslått tiltak for å styrke prinsippet om armlengdes avstand mellom politiske myndigheter og Norsk kulturråd. Like viktig er det å ivareta dette prinsippet i forholdet mellom politiske myndigheter og kunstinstusjonene.

Kultur er en av bærebjelkene i velferdssamfunnet på lik linje med helse, samferdsel, utdanning og forskning. NTO etterlyser en tydeligere anerkjennelse av kulturens samfunnsbetydning og kunstinstusjonenes virksomhet på egne premisser, fremfor i stigende grad å ville legitimere kultur som et offentlig ansvarsområde ved å redusere institusjonene til politiske virkemidler for å oppnå eksterne mål.

Statusbeskrivelse

Institusjonenes samfunnsrolle

Musikk og scenekunstinstitusjonenes samfunnsrolle er forankret i kjernevirksomheten som er å produsere og formidle musikk og scenekunst av høy kvalitet.

Virksomheten er nødvendigvis basert på et bevisst forhold til samfunnet rundt – lokalt, nasjonalt og internasjonalt – og en viktig del av kjernevirksomheten er å gjøre musikk og scenekunst relevant og tilgjengelig for et stadig mer sammensatt publikum – både gjennom et mangfold av ulike uttrykk og gjennom spisset formidlingsarbeid.

Man må likevel akseptere at ikke alle er interesserte i scenekunst og kunstmusikk. Slik sett ligger det allerede en barriere for deltakelse i selve kunsten som ikke kan overkommes uten å overtre grensene for musikk- og scenekunstinstitusjonenes primære oppdrag.

Institusjonene er avhengige av offentlig støtte, og ivaretar sitt samfunnsoppdrag ut fra de rammebetingelsene som er gitt av offentlige myndigheter og de kravene som stilles gjennom mål- og resultatstyringen. I repertoarvalg og formidlingsarbeid må det balanseres mellom ulike resultatmål som ofte kan være vanskelig forenbare. Institusjonene skal både ivareta krav til kunstnerisk kvalitet, utvikling og fornyelse, og på samme tid nå et bredest mulig publikum og ta hensyn til egeninntjeningskrav.

Grunnlaget for repertoarvalg og formidlingsarbeid varierer ut fra de ulike institusjonens muligheter for produksjonsvolum og formidlingsressurser, men også ut fra egenart og demografiske, sosiale og kulturelle omgivelser.

Det er store demografiske, sosiale og kulturelle forskjeller mellom landsdelene og mellom by og land. Oslo er i en særstilling, hvor 27 pst. av befolkningen er innvandrere eller norskfødte med innvandrerforeldre og 20 pst. har bakgrunn fra Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania utenom Australia og New Zealand, og Europa utenom EU/EØS (SSBs gruppering). De tilsvarende tallene for landsgjennomsnittet er henholdsvis 11 og 7 pst. De aller fleste institusjonene utenfor hovedstadsregionen har sitt nedslagsfelt i områder hvor andelen ligger under landsgjennomsnittet. Samtidig er befolkningen med innvandrerbakgrunn en svært heterogen gruppe både mht. opprinnelsesland, alder, utdanningsnivå etc. Dette er faktorer som kan være vel så utslagsgivende for deltagelse i kulturlivet som fellesnevneren "minoritetsbakgrunn". I følge SSB er også fattigdom først og fremst et storbyfenomen, og problemet er størst i Oslo.

Mange steder i landet handler altså sosiale, etniske og kulturelle forskjeller snarere om enkeltpersoner med ulik bakgrunn, enn om lett identifiserbare grupper. Det kan derfor være vanskelig å drive et målrettet arbeid uten å virke stigmatiserende.

De fleste institusjonene har funnet flere innganger til problemstillingene enn tellbar representasjon, og lagt vekt på kunstens innhold og relevans. I et humanistisk perspektiv handler kunsten også om viljen til å løfte frem komplekse og relevante problematikker for vår samtid, og om å gi de uhørte stemmene en stemme i offentligheten. For at institusjonene skal kunne ivareta sitt samfunnsoppdrag

må det derfor finnes rom for et mangfold av kunstuttrykk, også den utfordrende og mer krevende kunsten som vanskelig når frem til et bredt publikum.

Publikum

Scenekunst

I 2009 formidlet NTOs medlemmer på kap 324 *Scenekunst* ca. 9 700 forestillinger, fordelt på 770 oppsetninger, til i alt ca. 1,8 millioner publikummere.

Institusjonene som rapporterer til Kulturdepartementet (kap 324 post 01, 70 og 71) formidlet i alt 7 000 forestillinger, fordelt på ca. 420 oppsetninger til 1,4 millioner publikummere.

Musikk

I 2009 formidlet NTOs medlemmer på kap 323 *Musikk* 830 konserter til nærmer 450 000 publikummere.

Institusjonene som rapporterer til Kulturdepartementet (kap 323 post 70 og 71) formidlet i alt 775 konserter til nærmere 400 000 publikummere.

Publikumstallet for hver enkelt institusjon kan variere betydelig fra et år til annet og mange faktorer kan spille inn. Det totale publikumstallet har samlet sett vært stabilt det siste tiåret for både scenekunstinstitusjonene og symfoniorkestrene, til tross for en økning i konkurrerende kulturtilbud. I 2009 var det en økning i det totale publikumstallet i forhold til tiårsnittet for perioden 1999 -2008 for både scenekunstinstitusjonene og orkestrene.

Scenekunstinstitusjonene på statsbudsjettets kapittel 324 post 01/70/71

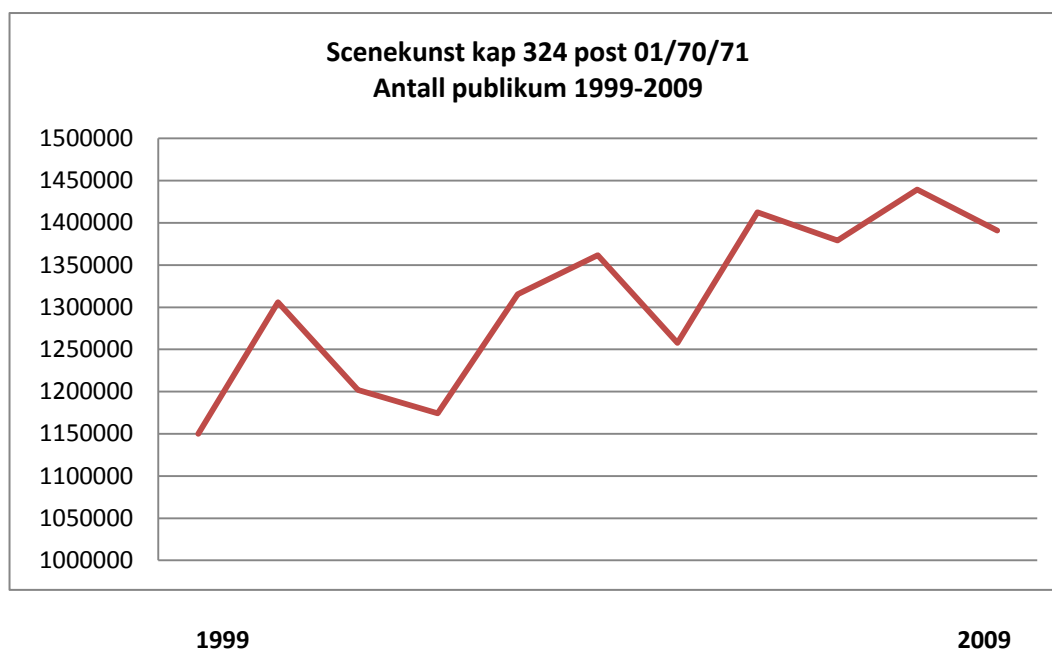
Totalt publikumstall for hvert av årene 1999-2008 og tiårsnitt sammenlignet med totalt publikumstall for 2009¹

1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Tiårs	2009
1 149 857	1 305 802	1 202 104	1 174 479	1 315 527	1 361 554	1 257 756	1 412 551	1 379 113	1 439 521	1 299 826	1 390 984

Rødt viser det laveste tallet i tiårsperioden

Grønt viser det høyeste tallet i tiårsperioden

Grønt og blått viser de to årene der tallet var høyere enn i 2009

¹ Tallene er ikke justert for gjestespill. Det gir lite utslag for tendensen.

Symfoniorkestrene på statsbudsjettets kapittel 323 post 70/71

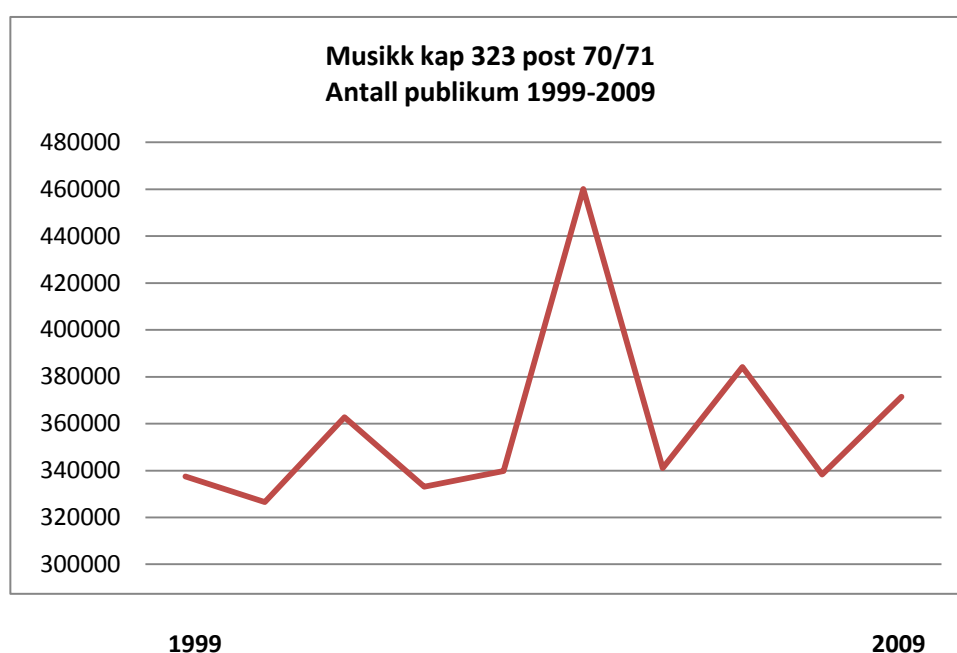
Totalt publikumstall for hvert av årene 1999-2008 og tiårsnitt sammenlignet med totalt publikumstall for 2009

1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Tiårs	2009
329 884	337 547	326 598	362 692	333 103	339 843	460 107	341 083	384 229	338 304	355 339	371 529

Rødt viser det laveste tallet i tiårsperioden

Grønt viser det høyeste tallet i tiårsperioden

Grønt og blått viser de to årene der tallet var høyere enn i 2009

Det finnes ingen samlet oversikt over publikumssammensetningen ved institusjonene, selv om enkelte institusjoner har god oversikt over sitt publikum gjennom jevnlige publikumsundersøkelser.

Kulturelt mangfold

”Kulturelt mangfold” er et åpent begrep som kan romme flere tolkninger. Ofte settes det likhetstegn mellom kulturelt mangfold og etnisk mangfold. Flere av institusjonene forstår likevel begrepet bredere. I bred forstand handler mangfoldsarbeidet gjerne om å fremme mangfold i ideer, tanker og holdninger – hinsides nasjonale begrensninger. Det handler om å fremme et estetisk mangfold og om å fremme deltakelse på tvers av alder, kjønn, økonomi, funksjonshindringer, kulturell og sosial bakgrunn osv.

Målet om å fremme kulturelt mangfold i bred forstand, og gjøre scenekunsten og musikken tilgjengelig og relevant for et bredt og sammensatt publikum, er en integrert del av institusjonenes

kjernevirksomhet. Samtidig har flere av institusjonene utviklet særskilte strategier og prosjekter for å fremme kulturelt mangfold.

De store institusjonene har gjerne utviklet overordnede og langsiktige mangfoldsstrategier som også er integrert i hovedstrategien, og har en egen mangfoldsansvarlig/-koordinator, slik som Riksteatret og Nationalteatret. DNO&B har opprettet en egen stilling som produsent for flerkulturelle prosjekter og har en betydelig virksomhet på dette området. Det Norske Teatret har plassert formidling til ungdom i kjernen av sin virksomhet og gjort kulturelt mangfold til en integrert del av denne satsingen (jf. nærmere omtale under avsnittet om barn og unge).

Også flere av de andre institusjonene har innarbeidet kulturelt mangfold som en viktig del av strategi- og virksomhetsplaner, og noen har tydeliggjort mangfoldssatsing blant sine hovedmål. Enkelte institusjoner retter virksomheten særskilt mot bestemte målgrupper, slik som Beaivás - det samiske nasjonalteatret og Sydsamisk Teater – som har samisk som scenespråk og først og fremst retter seg mot et samisk publikum på tvers av nasjonsgrensene – og Teater Manu som er et profesjonelt tegnspråketeater.

I praksis handler mangfoldsarbeidet i høy grad det om spisset og oppsøkende formidling, gjerne i samarbeid med skoler eller andre institusjoner og organisasjoner som kan bringe musikk- og scenekunstinstitusjonene i kontakt med særskilte målgrupper. Men det handler også om å utvikle et uttrykksmangfold som kan oppleves som relevant for et stadig mer sammensatt publikum, dog innenfor kunstens tøyelige rammer.

Samarbeid er helt sentralt i arbeidet for å fremme kulturelt mangfold – både i det kunstneriske arbeidet og i publikumsarbeidet. Det kan være internasjonalt samarbeid, samarbeid med andre institusjoner og virksomheter i Norge, eller med bydeler, kommuner, organisasjoner og bedrifter. I slike møter mellom institusjonene og med andre miljø ligger det muligheter for gjensidig kompetanseutveksling og for kunstnerisk nyskaping og berikelse som kan bidra til å gjøre musikken og scenekunsten relevant for et mer differensiert publikum med sammensatte kunstinteresser og ulike kulturbakgrunner.

Scenekunst

Internasjonalt samarbeid

Internasjonal samhandling og åpne kanaler utover landegrensene er en forutsetning for å fremme kulturelt mangfold. Internasjonal samhandling finner sted på ulike måter, som i form av deltagelse i internasjonale nettverk, utenlandsturnéer, internasjonale gjestespill, oppsetting av utenlands dramatik og utveksling av kunstnerisk kompetanse.

Den internasjonale virksomheten foregår i all hovedsak innenfor en vestlig kunsttradisjon. Likevel er stadig flere teatre opptatt av å utvide sine internasjonale nettverk mot større deler av verden og mot et større uttrykksmangfold. Aktuelle internasjonale tema behandles på scenene i ulike formspråk og det finnes flere eksempler på samarbeid og utveksling også med ikke-vestlige land de senere årene, bl.a. i form av gjestespill, oppsetninger og lesninger av dramatik og utviklingsprosjekter.

Noen eksempler

De tre programmerende teatrene (Black Box Teater, BiT Teatergarasjen og Teaterhuset Avant Garden) og Dansens Hus er utpreget internasjonale i sin virksomhet og viktige formidlere av norsk og internasjonal frittstående, prosjektbasert samtidsscenekunst. I løpet av 2009 presenterte disse institusjonene samlet forestillinger fra Belgia, Frankrike, Nederland, USA, Kroatia, Argentina, Tyskland, Italia, England, New Zealand, Sverige, Japan og Kina. Kunstnere fra mange ulike land og ulike deler av verden og med ulik kulturell bakgrunn fortalte sine historier fra scenen.

I samarbeid med CODA-festivalen, presenterte Dansens Hus i 2009 kompaniet CanDoCo fra UK med forestillingen *The Perfect Human/STILL*. CanDoCo er sammensatt av funksjonshemmede og funksjonsfriske dansere.

Våren 2011 presenterte Nationalteatret et nytt gjestespillkonsept, *ICON – International Contemporary Stage Program*, som skal presentere samtidsorientert scenekunst fra hele verden. Samtidsfestivalen avvikles for å sikre den samtidsorienterte scenekunsten en plass i repertoaret over hele året. *ICON*-programmet er kuratert i samarbeid med kunstnerisk leder for BIT Teatergarasjen. Det teatret som de tre programmerende teatrene har vært døråpnere for i norsk sammenheng, løftes dermed inn i Nationalteatret. På den måten vil flere kunne få anledning til å oppleve det. Samtidig er det et mål at nye publikummere vil finne veien til Nationalteatret.

Nationalteatret har også tidligere år programmert flere gjestespill fra ulike deler av verden, først og fremst under Samtidsfestivalen og Ibsenfestivalen. I 2008/2009 ble det presentert gjestespill fra bl.a. Tyskland, Belgia, Iran, Mosambik, India og Zimbabwe. Samtidig har teatret satt opp samtidsdramatikker fra en rekke ulike land og ulike verdensdeler. I 2008 arrangerte Nationalteatret bl.a. Urdu Poesi Festival under Kulturnatten i Oslo og samarbeidet om lesning av et Sørafrikansk stykke under Riksteatrets *Twist* festival.

Den Nationale Scene har siden 2002 samarbeidet med Afghanistan Nasjonalteater (ANT, tidligere Kabul Teater). Formålet er å bidra til å gjenoppbygge kompetansen ved ANT på alle områder, teknisk, kunstnerisk og organisasjonsmessig, gjennom utvekslingsprosjekter både i Kabul og ved Den Nationale Scene. Som en del av samarbeidet er det også satt opp flere forestillinger ved Den Nationale Scene med afghanske og norske skuespillere. Prosjektet videreføres f.o.m. 2009 med 3-årig prosjektstøtte fra Utenriksdepartementet gjennom Den norske ambassaden i Kabul.

Teatret Vårt deltok i perioden 2001-2008 aktivt i det europeiske nettverket *Magic-Net* og er medlem i *European Network of Art Organisations for Children and Young People (EUnetART)*. *Magic-Net* besto av 13 europeiske teatre fra Tyskland, Portugal, Nederland, England, Norge, Estland, Spania, Polen, Slovakia, Russland, Tyrkia og Sveits. Samarbeidet i nettverket omfattet bl.a. samproduksjoner primært rettet mot ungdom, turnémuligheter, videreutdanning gjennom et workshop-program, utveksling i forbindelse med arbeidet med unge publikumsgrupper og årlige nettverksmøter. Teatret Vårt tar sikte på å videreføre samarbeid med teatre som deltok i nettverket på bilateral basis.

Dramatikkens Hus samarbeider om tekstutviklingsprosjekter med bl.a. Palestina, Frankrike, Kina, Sverige og England. Samarbeidet med det palestinske *Al-Ruwaha* teatret i Jerusalem er et gjensidig utviklingsprosjekt mellom palestinske og norske dramatikere og har som mål å utveksle forestillinger

og utviklingsprosjekter under tittelen "Oslo-Jerusalem-Oslo". Det er et av Dramatikkens hus' internasjonale hovedprosjekt i perioden 2011/2012 og er støttet av Utenriksdepartementet.

Samarbeid med andre institusjoner og aktører og møter mellom ulike uttrykksformer

Samarbeid med andre institusjoner og aktører er viktig både for den kunstneriske utviklingen og for å nå nye publikumsgrupper. Institusjonene samarbeider seg i mellom, men også med andre aktører både innenfor scenekunsten og andre kunstmiljø – billedkunst, film, musikk, litteratur osv. Flere av institusjonene samarbeider også med virksomheter med særlig komeptanse innefor mangfoldsarbeid slik som Du Store verden!, Nordic Black Theatre, Stiftelsen Horisont, internasjonale kultursentre , ulike festivaler osv. Det kan være samarbeid om enkeltprosjekter eller i form av mer langvarige samarbeidsavtaler.

Noen eksempler

Rogaland Teater har innledet et omfattende samarbeid med samtidskunstmiljøene i regionen. Til hver produksjon på Hovedscenen og Intimscenen, vises det samtidskunst i ulike formater. Disse er i dialog med forestillingene og utvider teateropplevelsen for publikum. I 2009 ble seks av utstillingene gjennomført i samarbeid med Rogaland Kunstsenter. Rogaland Teater benyttet kunstsenterets internasjonale nettverk og knyttet til seg krefter fra ulike land. En utstilling i Teaterhallen ble til sammen med Rogaland Kunstscole, og en utstilling på Hovedscenen lot seg realisere i samarbeid med StatoilHydro. Rogaland Teater har også samarbeidet med Tou Scene, litteraturfestivalen Kapittel og Internasjonalt Hus. Utbredt samarbeid utenfor egen sirkel, bidrar til at teatret deltar i en større fortelling i samfunnet og blir interessant og relevant for flere.

Riksteatret innledet i 2008 et samarbeid med Nordic Black Theatre, bl.a. om Twist-festivalen. Festivalen ble arrangert i samarbeid mellom Riksteatret, Nordick Black Theatre og Det Åpne Teatret. Under festivalen ble det vist 28 forestillinger på ulike arenaer i Oslo, og det ble arrangert debatter, workshops og foredrag om kulturelt mangfold. Riksteatrets samarbeid med Nordic Black Theatre ble videreført i 2009.

Nationalteatret samarbeidet i 2009 med Du Store Verden! om en lesning av et stykke av Koffi Kwahule fra Elfenbenskysten og oppsetningen "The two leaders I know" fra Rooftop Productions, Zimbabwe.

Den Norske Opera & Ballett (DNO&B) har inngått intensjonsavtaler med Du Store verden!, Nordic Black Theatre, Stiftelsen Horisont og Rikskonsertene. Samarbeidspartnerne tilbys fri benyttelse av en av DNO&B's arenaer én gang per år. Målet er å styrke regularitet og kvalitet i et mer mangfoldig tilbud. I tillegg vil DNO&B forsøke å stille sceneplass til disposisjon for andre relevante aktører med prosjekter av særskilt interesse for å fremme kulturelt mangfold.

Unge Nordland: Nordland Teater har satt som mål å være et kunstnerisk talerør for ungdom i Nordland. I 2002 etablerte teatret Unge Nordland, som et flerårig prosjekt, ved siden av Nordland Teaters ordinære virksomhet. Gjennom prosjektet inviteres unge, talentfulle scenekunstnere til å formidle fra scenekanten tematikk som opptar dem i samtiden. Forestillingene er vist på skoler, festspill og i fengsler i og utenfor eget fylke.

Tæsjern fra Grønland ble utviklet og presentert på Dramatikkens Hus våren 2010 i samarbeid med Forente Minoriteter og Nordic Black Theatre. Forestillingen er en nyskrevet versjon av Shakespeares "Kjøpmannen i Venedig" med tekster av unge rappere. Forestillingen ble en stor publikumssuksess og en den største andelen var ungdom på Grønland, Forestillingen er også spilt i Drammen Teater og på Oslo Nye Teater.

Tekstlab Grønland: Dramatikkens hus har innledet et samarbeid med Tekstlab og Skuespillersenteret. Tekst som blander engelsk, arabisk, somalisk og spansk med norsk skal utprøves og presenteres i en stuntvisning.

Bollywood: Oslo Nye Teater søker å være et byteater for hele Oslo, også Oslos østkant. Med Bollywoodinspirerte produksjoner, som *Elektra* og *Fruen fra det indiske hav*, lyktes teatret i nå et sammensatt publikum med en høy andel publikummere fra de indiske og pakistanske miljøene i Oslo.

Samarbeid med bydeler, kommuner, organisasjoner og bedrifter

Det finnes også flere eksempler på at institusjonene samarbeider med bydeler, kommuner, ulike organisasjoner og bedrifter for å komme i nær kontakt med ulike grupper. Samarbeidsprosjektene er gjerne basert på egenaktivitet og har til hensikt å fremme kunstnerisk samhandling, kulturmøter og nye sceniske uttrykk.

Noen eksempler

P:UNKT: Akershus Teater etablerte i 2008 integreringsprogrammet P:UNKT, etter inspirasjon av C:NTACT ved Betty Nansen Teatret i København. Prosjektet er et prioritert virksomhetsområde i teatrets overordnede strategiplan. Hovedmålet er å gi en stemme til de i samfunnet som ikke har en arena å uttrykke seg på, ved å lage teater basert på deltagerens egne historier og ideer. Viktige mål er også å bidra til at mennesker med forskjellige kulturbakgrunner møtes og skaper noe sammen, samt å produsere forestillinger som også henvender seg til et publikum som vanligvis ikke bruker teatret.

Teaterprosjektet P:UNKT har nå avdelinger i 4 hjørner av Akershus fylke – Vest, Nedre Romerike, Øvre Romerike og Follo. De ulike avdelingene drives i samarbeid med kommunene ved bl.a. kulturskoler, voksenopplæringer og barnevern.

Flerkulturelt kvinneprosjekt, Palett: Nordland Teater har samarbeidet med Rana kulturskole, Rana voksenopplæring og flyktningkontor om et flerkulturelt kvinneprosjekt. Under Vinterlysfestivalen 2009 ble forestillingen *Palett* presentert, en forestilling med innvandrer- og flyktningekvinner personlige historier, dramatiserte eventyr, sang, musikk og dans, fortellinger om og fra hjemlandet, tradisjonelle klær, utstillinger og mat. Kvinner med bakgrunn fra 14 nasjoner deltok i prosjektet. Det ble også arrangert seminar i tilknytning til prosjektet med relevante foredrag, workshops og forestillinger.

Nei til vold mot barn: Under Vinterlysfestivalen 2009 samarbeidet Nordland Teater med Redd Barna og Høgskolen i Nesna om konferansen *Nei til vold mot barn*, som også inkluderte relevante teaterforestillinger.

Samarbeid med bydelene i Grorudalen: DNO&B har påbegynt et samarbeid med de fire bydelene i Grorudalen hvor en høy andel av befolkningen har minoritetsbakgrunn. Hensikten er å fremme kunstnerisk samhandling og kultur møter, og integrere et bredere spekter av uttrykk i repertoaret.

Fargespill: Hordaland Teater har samarbeidet med Fargespill og stilt lokaler, teknisk utstyr, bemanning og markedsføring til disposisjon. Fargespill består av 60 barn og unge med bakgrunn fra ulike nasjoner og kulturer, mange av dem flyktninger fra krigsherjede land. Fargespill har også gjestespilt ved Den Nationale Scene.

Samarbeid med fengsel: Hordaland Teater har igangsatt et samarbeid med Bergen fengsel om å produsere en forestilling med og for de innsatte.

Samarbeid som først og fremst handler om informasjon, markedsføring og formidling er nærmere omtalt nedenfor.

Musikk

Symfoniorkestrene og ensemblene forvalter vestlig kunstmusikk, og det legger viktige premisser for virksomheten. Andre institusjoner som Riksscenen for nasjonal og internasjonal folkemusikk, joik og folkedans har et ganske annet utgangspunkt for mangfoldsarbeidet. Folkemusikken beveger seg ofte på tvers av både genre og tradisjoner og Riksscenen presenterer musikk, dans og fortellerkunst med forankring i ulike deler av verden. Kulturelt mangfold er slik sett en naturlig og integrert del av Riksscensens virksomhet. Riksscenen står slik sett ikke overfor de samme utfordringene som symfoniorkestrene.

Internasjonalt samarbeid

Symfoniorkestrene er utpreget internasjonale i sin virksomhet. Dirigenter og musikere rekrutteres fra ulike deler av verden og internasjonalt samarbeid og utveksling er en viktig og integrert del av virksomheten bl.a. gjennom deltakelse i internasjonale nettverk, utveksling av kunstnerisk kompetanse, fremføring av utenlandske verk og utenlandsturnéer.

Den internasjonale utvekslingen foregår i all hovedsak innenfor en vestlig kunsttradisjon. Nedslagsfeltet for kunstmusikken blir likevel stadig større verden over, og det er en økende tilnærming kulturer imellom. Fremtredende eksempler på nasjoner som i senere år har tatt del i den europeiske kunstmusikken, tilført den nye elementer og blitt viktige leverandører av store utøvere, er Japan, Kina, Sør-Korea, Argentina, Brasil og Venezuela.

Noen eksempler

Internasjonal rekruttering: De største symfoniorkestrene rekrutterer musikere og dirigenter internasjonalt, og har musikere med bakgrunn fra 20-30 ulike nasjoner i forskjellige verdensdeler og med ulike kulturbakgrunner.

Transposition: BIT20 ensemble deltar i *Transposition* - et bredt anlagt utviklings- og samarbeidsprosjekt mellom musikk institusjoner i Norge og Vietnam. Transposition har lagt grunnlag for samhandling mellom norske og vietnamesiske musikere, og for overføring av kompetanse på ulike nivåer fra norske til vietnamesiske musikk institusjoner.

Sanntidssymposiet: Det Norske Blåseensemblet samarbeider med Norges Musikkhøyskole om *Sanntidssymposiet*, et årlig arrangement hvor studenter fra mer enn et dusin land og med ulik kulturbakgrunn møtes til en ukes intenst tverrfaglig og tverrkulturelt samarbeid. I 2009 deltok f.eks. studenter fra Cuba ved symposiet.

Samarbeid med andre institusjoner og virksomheter og møter mellom ulike uttrykksformer

Symfoniorkestrene og ensemblene forvalter vestlig kunstmusikk, og det legger viktige premisser for virksomheten. Likevel er institusjonene opptatt av å fremme et bredt spekter av uttrykk, også gjennom tverrkunstneriske uttrykk og noen ganger i samspill med uttrykk som beveger seg utover den vestlige kunstmusikkens rammer. I samarbeid med andre aktører, kan kunstmusikken knyttes opp mot film, teater og lignende, eller mot andre musikkgenrer som jazz, rock, latino, rap osv.

Noen eksempler

Romeo og Julie in Rap: Oslo-Filharmonien innledet i 2009 et samarbeid med Nordic Black Theatre, som også involverte hip-hop-gruppen Forente Minoriteter, X-ray ungdomsklubb m.fl.. Som et resultat av samarbeidet ble Konserten *Romeo og Julie in Rap* fremført i 2010 som skolekonsert og familiekonsert. Bergen Filharmoniske Orkester presentert *Romeo og Julie in Rap*, i samarbeid med Nordic Black Theatre og Festspillene i Bergen i 2011.

Said the shotgun to the Head: Under Ultima-festivalen 2010 presenterte Oslo-Filharmonien i samarbeid med Nordic Black Theatre produksjonen *Said the shotgun to the Head*, med rap-poeten og utøveren Saul Williams, unge rapartister fra Oslomiljøet og saxofonensemblet NoXaS.

Utendørskonsert på Rådhusplassen: I 2009 arrangerte Oslo-Filharmonien utendørskonsert på rådhusplassen i samarbeid med Mela-festivalen og Oslo kommune, med ca. 8000 publikummere. Orkesteret har etablert et formelt og varig samarbeid med Mela-festivalen.

Hjertet midt i Byen: I 2009 ga Bergen Filharmoniske orkester ut CDen *Hjertet midt i Byen*, i samarbeid med populærartister og Kirkens Bymisjon. Orkesteret ga vederlagsfritt Bymisjonen mulighet til å bruke tidligere innspilt materiale for å gi ut CDen som selges til inntekt for Bymisjonen.

Fargespill og Brannbataljonen: I mangfoldsåret 2008 engasjerte Berge Filharmoniske Orkester komponisten og perkusjonisten Ole Hamre som mangfoldambassadør. Blant flere innslag var det bl.a. et samarbeid med Fargespill som sammen med orkesteret fremførte brudemarsjer fra Norge og Kurdistan arrangert for orkester, og et samarbeid med Brann bataljonen (fotballaget Branns supporterklubb) som sammen med BFO og band fremførte Brann bataljonen – et møte mellom stadion og konsertsalen.

Trondheim Symfoniorkester samarbeider bl.a. med Kosmorama – Trondheim internasjonale filmfestival, Trondheim Jazzfestival, Pstereo rockfestival, Ringve Sommersang og Olavsfestdagene..

Stavanger Symfoniorkester samarbeider bl.a. med Vietnam oi festivalen og Maijazz i Stavanger.

Symfonisk Django: I samarbeid med String Swing Circus Festival har Kristiansand Symfoniorkester produsert konserten Django Symphonique, jazzmusikeren og sigøynergitaristen Django Reinhardts musikk arrangert for orkester. Prosjektet er videreutviklet i samarbeid med String Swing Circus Festival og Kulturvogna as., og konseptet er blitt fremført flere ganger både av Kristiansand Symfoniorkester og med andre symfoniorkestre internasjonalt. I anledning 100-årsmarkeringen av Django Reinhardts fødsel ble Symfonisk Django gitt ut på CD i 2010.

Hard Barokk: Det Norske Kammerorkesters klubbkonseptet *Hard Barokk* er en alternativ arena for å oppleve klassisk musikk. Gjennom klubbkonseptet videreutvikles den klassiske musikkens form og innhold i møter med andre kunstarter og musikkgenre som video, elektronika, house, rap osv. innenfor løse og mer eksperimentelle rammer.

Samarbeid organisasjoner, bedrifter og lignende

Det finnes også eksempler på at institusjonene samarbeider med bydeler, kommuner, ulike organisasjoner og bedrifter for å komme i nær kontakt med ulike grupper. Samarbeidsprosjektene er gjerne basert på egenaktivitet og har som mål å involvere nye grupper som aktive deltakere.

Noen eksempler

KSO/Opera Sør/Kirkens Bymisjon: Kristiansand Symfoniorkester og Opera Sør har igangsatt et langsiktig samarbeidsprosjekt med Kirkens Bymisjon. I juni 2010 utviklet institusjonene sammen et arrangement der profesjonelle kunstnere og brukere av Bymisjonens tilbud opptådte. For deltagerne fra Bymisjonen var dette første gang de sto på en scene og i en offentlig sammenheng. Samarbeidet ble videreført med en stor konsert i Kristiansand Domkirke i november 2010. Etter ukentlig trening og prøver sammen med en skuespiller og en sangpedagog fremførte deltagerne fra Bymisjonen egne tekster og sang sammen med orkesteret. Samarbeidet med Bymisjonen videreføres i 2011.

KSO/Opera Sør/Agder Teater/Sørlandets Sykehus/Barns Beste: Kristiansand Symfoniorkester har pågående prosjekter i samarbeidet med Sørlandets Sykehus HF og organisasjonen Barns Beste. Her jobbes det med bruk av sang, musikk og bevegelse som en del av behandlingstilbudet til barn. Dette er små, sarte prosjekter hvor også Opera Sør og etter hvert Agder Teater er involvert. Det planlegges en større konferanse med internasjonale foredragsholdere innen disse fagområdene høsten 2012.

Symphonic City: I samarbeid med kulturskolen i Kristiansand, inviterer Kristiansand Symfoniorkester barn, unge, studenter, profesjonelle musikere og amatørmusikere i alle aldre til å spille sammen med orkesteret, med tilrettelagte arrangement for forskjellige ferdighetsnivåer. I 2011 er det påmeldt ca 75 amatørmusikere.

Samarbeid som først og fremst handler om informasjon, markedsføring og formidling er nærmere omtalt nedenfor.

Konsertserier for ulike publikumsgrupper

Symfoniorkestrene har ulike konsertserier rettet mot forskjellige publikumssegmenter, gjerne kombinert med differensierte prisstrategier og abonnementsordninger og egne arrangementer for å fremme kunnskapen og interessen for musikken.

Noen eksempler

Bergen Filharmoniske Orkester har en egen konsertserie – ”Fem store” – for nysgjerrige og/eller mindre vante konsertgjengere. Hver konsert er en symfoni med introduksjon hvor musikkformidlere kåserer om symfoni, komponist og setter verket i perspektiv. Orkestret har også en ønskekonsertserie i samarbeid med Bergens Tidende og familieserier med populærprogram som lørdagsmatinéer.

Informasjon, markedsføring og formidling

Formidling, informasjon og markedsføring for å nå ut til flest mulig er en integrert og sentral del av institusjonenes kjernevirksomhet. Dette omfatter både generelle informasjons-, markedsførings og formidlingstiltak og spisset, oppsøkende formidling rettet mot særskilte målgrupper.

Generelle informasjons- og markedsføringstiltak er viktig for å nå bredest mulig ut gjennom ulike kanaler som lokal- og riksaviser, nettmedier, radio og TV, egne nettsteder, e-post, sms og sosiale medier som facebook, twitter og youtube osv.

Samtidig bidrar generelle formidlingsaktiviteter som omvisninger, åpne dager, foredrag, kunstnermøter, verksinnføringer, seminarer og lignende til å styrke kunnskapen og interessen for musikk og scenekunst.

I forsøket på å nå nye grupper har institusjonene også utviklet spissede informasjonstiltak og formidlingsprogram. Programmene omfatter gjerne spesialtilbud eller gratisbilletter til utvalgte forestillinger og invitasjoner til spesielle arrangementer som prøveforestillinger, verksorienteringer, omvisninger, back-stage opplevelser, møter med kunstnerne etc.

Målgruppene oppsøkes gjerne i samarbeid med ulike organisasjoner, foreninger, bedrifter og andre institusjoner og virksomheter. Typiske samarbeidspartnere er kommunenes introduksjonssentre, voksenopplæring og norskopplæring, flyktningekontor, asylmottak, Redd barna, Kirkens Bymisjon, Barnevernet, rusomsorgsinstitusjoner, Røde Kors, Fangers pårørende, internasjonale kultursentre, ungdomshus, universiteter og høyskoler, men også mer spesifikke organisasjoner for å nå helt bestemte målgrupper med bestemte forestillinger.

I tillegg har flere av institusjonene samarbeidsavtaler med næringslivet. Gjennom ulike kundearrangementer, spesialtilbud og sponsorbilletter kan også denne typen samarbeid bidra til forankring i lokalsamfunnet og til å nå nye publikumsgrupper. Enkelte bedrifter, som for eksempel DNBnor, har også egne sosiosponsingsprogram eller billettfondordninger som gjør det mulig for samarbeidsinstitusjonen å distribuere fribilletter eller tilby andre aktiviteter til spesielle målgrupper.

Slike oppsøkende og spissede formidlingsordninger kan bidra til å senke terskelen for å oppleve musikk og scenekunst og samtidig skape ambassadører for kunsten i ulike miljøer.

Eksempler fra scenekunsten

Nationalteatret har i en årrekke samarbeidet fast med humanitære og frivillige organisasjoner for gratisbilletter til lukkede prøver. Eksempler på samarbeidspartnere er Foreningen for fangers pårørende, Oslo Røde kors, Safira =Oslo, Selvhjelpens Hus, Kirkens Bymisjon m.fl. Nationalteatret har også faste teaterkontakter på barneavdelingene på Rikshospitalets og Radiumhospitalets barneavdelinger og tilbyr gjennom dem barn på sykehus gratis billetter til generalprøver på diverse barneforestillinger. I samarbeid med sin hovedsponsor DnB NOR har teatret også kunnet tilby større grupper innenfor dette nettverket gratisbilletter til ordinære forestillinger som en del av DnB NORs sosiosponsingsprogram.

Det Norske teatret innledet i 2009 et samarbeid med Oslo Voksenopplæring Rosenhof som driver norsk- og samfunnsopplæring av voksne innvandrere. Til sammen så rundt 2100 elever fra mange ulike kulturer Prøysen-forestillingen *Du ska få en dag i mårrå...* som ledd i undervisningen. For mange ble dette besøket deres første møte med et teaterhus.

Trøndelag Teater har et etablert samarbeid med Senter for voksenopplæring og er i ferd med å etablere et samarbeid med Kvalifiseringscenter for innvandrere – INN, med langsiktige målsetninger om å styrke teaterinteressen blant denne delen av befolkningen. Sammen med INN arbeides det blant annet med å etablere en "teatervenn-ordning", slik at deltagerne i ordningen får en kontaktperson/ venn på teateret som inviterer dem med i teatret.

Teatret vårt har i mange år samarbeidet med rusomsorgsinstitusjonen "Veksthuset" i Molde. Veksthusets beboere er fast på teatrets prøveforestillinger og teatret er med som partner for Veksthusets arbeidstrening. Også elever fra voksenopplæringens norskundervisning er faste gjester på teatrets prøveforestillinger. Det planlegges nærmere kontakt med innvandrere- og flyktningeetat om distribusjon av billetter. Teatret vil også ta kontakt med flyktningemottakene i fylket for å se om teatret kan oppnå bedre kontakt med menneskene som befinner seg der.

Teatret Vårt samarbeider også med kommunen om en nylig innført ordning som innebærer at barn og unge fra økonomisk vanskeligstilte familier får et eget kort som gir rett til gratisbilletter til teatrets forestillinger. Kommunens sosialkontor er ansvarlig for utstedelse av slike kort som er til en avgrenset gruppe ungdom og som gir disse adgang til kino, fotballkamper, badeland, teatret osv. Ordningen er nylig innført.

Haugesund Teater samarbeid med norskopplæringen, asylmottak, Kirkens Bymisjon og Røde Kors sitt flyktningeguide opplegg for å nå nye publikkummere. Organisasjonene inviteres fast til generalprøver eller med fribilletter til forestillingene.

Teater Ibsen samarbeider bl.a. med norskopplæringen, Røde Kors og med kommunens "Velkomstkasse" for elever som er nyinnflyttet til Norge med tilbud om gratisbilletter. Teatret tar også kontakt med mer spesifikke organisasjoner i formidlingen av enkeltforestillinger. For eksempel ble ulike kurdiske foreninger i regionen kontaktet da teatret satte opp en kurdisk produksjon av Ibsens "Et dukkehjem".

Brageteatret samarbeider med Introduksjonssenteret i Drammen som blir invitert til prøver og forestillinger. I tillegg til den kunstneriske opplevelsen, blir forestillingene brukt som et ledd i norskundervisning og samfunnsfag.

Riksteatret samarbeider fast med Røde Kors som får 20-50 fribilletter på hvert spillested. Lokale arrangører oppfordres gjennomgående til å kontakte lokale Voksenopplæringsentre for å informere om utvalgte forestillinger, og Riksteatret tilbyr rabatter til både voksne og barn. På noen steder samarbeides det også med asylmottak og integreringskontor.

DNBNors bilettfond ga i 2009 Riksteatret nye muligheter til å nå ut til skoleelever. DNBnor kjøper en pott med billetter til noen utvalgte produksjoner som passer for ungdom. Skolene søker om å få fribillettene og Riksteatret administrerer fordelingen.

I tillegg var DNBnor og Klimaløftet prosjektpartnere for forestillingen "Dråpen" og ga Riksteatret mulighet til å tilby miljø- og sirkusskoler til 2500 barn i ulike dele av Norge.

Kilden dialog: Samarbeid mellom Agder Teater, Kristiansand Symfoniorkester og Opera Sør. Se omtale under orkestre.

Eksempler fra orkestrene

Bergen Filharmoniske Orkester tilbyr alle voksne innvandrere og flyktninger på norskopplæring billetter til orkesterets produksjoner som del av språk- og samfunnsundervisningen.

Stavanger Symfoniorkester har opprettet et samarbeid med Johannes Læringscenter for å komme i tettere dialog med familier med minoritetsbakgrunn. Orkesteret har også et samarbeid med Rosenberg verft som har et flerkulturelt arbeidsmiljø der svært få er kjent med symfonisk musikk som bl.a. omfatter konsertfremføring i deres produksjonshall. Det gjøres også forsøk på å komme i kontakt med foreninger for minoritetsgrupper gjennom sosiale medium.

Kilden dialog: Siden høsten 2009 har Kristiansand Symfoniorkester (KSO), Agder Teater (AT) og Opera Sør (OS) arbeidet sammen for å utvikle et nytt felles prosjekt i Kilden Teater & Konserthus for Sørlandet (Kilden TKS). Dette prosjektet har fått navnet Kilden Dialog. Gjennom Kilden Dialog ønsker kunstinstitusjonene sammen med Kildens kulturhusdrift å påta seg et større samfunnsansvar og utvikle publikum både som tilskuer og deltager. Et delmål er å nå nye grupper med eksisterende tilbud, men også utvikle nye former for aktiv deltagelse. Kilden Dialog skal arbeide med å bygge ned tradisjonelle oppfatninger av kunst, søke nye publikumssegmenter, samt skape fellesarenaer, uavhengig av alder, sosial bakgrunn og tilhørighet og kulturell kapital.

Kommersiell virksomhet

Flere av institusjonene fungerer også tidvis som arenaer for organisasjonsliv, næringsliv, konferanser, debatter, prisutdelinger og andre arrangement. Denne typen virksomhet kan bidra til å åpne institusjonene mot et bredere publikum, gjennom flere kanaler og virkemidler enn tradisjonelle forestillinger og ordinær markedsføring. DNO&B er i denne sammenhengen i en særstilling med det

nye Operahuset, og har en omfattende kommersiell virksomhet. I 2010 ble det gjennomført 156 kommersielle arrangement med 62 000 deltagere.

Turnévirksomhet og annen oppsøkende virksomhet

Scenekunst

For de turnerende scenekunstinstitusjonene det å bringe teatret ut til folk i lokalsamfunnene en viktig del av virksomheten. Samarbeid om formidling og markedsføring med lokale og regionale aktører er avgjørende. Det brukes gjerne mye tid og ressurser i arbeidet med å profesjonalisere arrangørnettverket og markedsapparatene i kommunene. Noen institusjoner oppsøker også lokale lag, grupper, foreninger og arbeidsplasser for å forankre teatret hos publikum på besøksstedene og tilrettelegge for arrangementer i tilknytning til besøket. Det utvikles gjerne omfattende formidlingsprogram for hver turné som kan omfatte forberedende program for skoler og introduksjoner, kunstnermøter, smaksprøver på forestillinger o.l. på ulike arenaer.

Kulturhusene har forskjellig posisjon hos lokalbefolkningen, og noen steder kan terskelen for å oppsøke kulturhuset være høy. Riksteatret planlegger et pilotprosjekt i samarbeid med utvalgte arrangører/spillesteder som ønsker å gjøre kulturhuset til en arena med bredere deltagelse.

Teatrene driver også oppsøkende virksomhet ved å bringe teatret ut av teaterhuset og vise forestillinger på andre arenaer som barnehager, skoler, eldrecentre, bydelskaféer og lignende. Dette kan senke terskelen for å oppleve teaterkunst blant de som sjelden besøker institusjonene.

Noen eksempler

Rogaland Teater tilbyr såkalt "Take away teater". Teatret tilbyr privatpersoner, bedrifter og organisasjoner å få en teaterforestilling "hjem". Dette er små mobile produksjoner som kan fremføres i nær sagt alle typer lokaler. Spesielt har aldershjem og aktivitetssentre benyttet seg av tilbudet. I 2009 ble én av take away-forestillingene fremført på engelsk for å overkomme språkbarrièren for et internasjonalt publikum.

Trøndelag Teater innførte i 2010 et nytt konsept kalt "Ilesesettelse". Som en del av konseptet ble turnéproduksjonen *Geografi og kjærlighet* vist på bydelskaféer og helse- og velferdssenter i Trondheim. Ilesesettelsen var et tilbud til Den kulturelle spaserstokken i Trondheim.

Teatret Vårt har satset på å nå eldre som ikke selv kan komme seg til teatret for egen hjelp, både gjennom oppsøkende virksomhet på institusjoner/eldresentre og ved transporttiltak til egne matinéforestillinger på teatret. Det er utarbeidet en egen tiltaksplan for denne gruppen, og teatret håper å kunne lansere en egen tiltaksplan i løpet av våren i samarbeid med generalsponsor Sparebanken Møre.

Nordland Teater har reist rundt på eldrecentre med utvalgte forestillinger og besøkt barnehager med spesialproduksjoner.

BIT Teatergarasjen innførte i 2007 et prøveprosjekt med minifestivaler på Vestlandet i samarbeid med Sparebanken Vest. Prosjektets hensikt er blant annet vært å skape møter mellom folk flest og kunstnere fra flere land, samt møter mellom BIT Teatergarasjen i Bergen og publikum i hele regionen

på deres hjemmebane. Målsetting er å gi unge og voksne i Vestlandsregionen et scenekunsttilbud som inneholder både forestillinger og egenaktivitet, bl.a. i form av workshops.

Musikk

Turnéer og annen oppsøkende formidling på ulike arenaer er en viktig del av orkestrenes virksomhet. Gjennom turnévirkosomhet bringes musikken ut i lokalsamfunnene, og samarbeid med lokalt musikkliv og lokale arrangører er med på å forankre konsertene hos publikum på besøksstedene.

Som et resultat av ekstraordinære lønnsforhandlinger (PSU), har mer fleksible avtaleverk gjort det enklere å dele opp orkesteret i mindre ensembler. Dette muliggjør flere produksjoner på samme tid, og gjør det enklere å utvikle konsepter som er særlig tilpasset spesielle målgrupper og oppsøke forskjellige arenaer. Det kan for eksempel være i form av gratis lunsjkonsserter i ulike bedrifter, kammerkonsserter i folkebibliotek eller universitetsbibliotek, konsserter på sykehjem og aldershjem eller på læringsentre.

Noen eksempler:

Mindre grupper fra Oslo-filharmonien er i økende grad til stede på forskjellige arenaer i Oslo, også med gratis lunsjkonsserter bl.a. i Universitetsbiblioteket på Blindern. I 2009 er Ridehuset på Akershus festning etablert som fast arena for kammermusikk, et populært tilbud som ofte trekker fulle saler. I tillegg arrangeres det gratis friluftskonsserter på Rådhusplassen i samarbeid med Oslo kommune.

Bergen Filharmoniske orkester arrangerer særskilte studentkonsserter som inkluderer en årlig konsert for Utdanning i Bergen (paraplyorganisasjon for alle de høyere lærestedene i Bergen), samt gratis kammerkonsserter gjennom året i studentenes egne lokaler. Orkesteret arrangerer også gratis friluftskonsert med breddeprogram på Torvallenmenningen.

Trondheim Symfoniorkester avholder gratis kammerkonsserter med forskjellige ensembler fra orkestret i Trondheim Folkebibliotek. Orkestret spiller også på sykehjem og aldershjem.

Kristiansand Symfoniorkester har kammerkonsserter på Sørlandets Kunstmuseum.

Gjennom prosjektet *Kyrkjelyd* har Stavanger Symfoniorkester tatt i bruk kirkebyggene for å presentere klassisk musikk. Orkesteret opplever å nå et nytt publikum samtidig som det er etablert en flerreligiøs dimensjon med rom for jødiske, muslimske, katolske og ortodokse kulturuttrykk i programmet.

Mindre ensembler fra Stavanger Symfoniorkester har gitt flere lunsjkonsserter på ulike bedrifter, og har bl.a. spilt i Rosenberg verfts produksjonshall. Rosenberg verft har et flerkulturelt arbeidsmiljø der svært få er kjent med symfonisk musikk.

Innspillinger, transmisjoner og digital distribusjon

Scenekunst

Transmisjoner og direkte digital distribusjon kan ikke erstatte den levende scenekunsten som oppstår i møtet mellom scene og sal. Likevel kan denne typen distribusjon være et supplement som bidrar til å gjøre utvalgte forestillinger lettere tilgjengelig for større og nye publikumsgrupper. Departementet har satt som forutsetning for det årlige driftstilskuddet til de nasjonale scenekunstinstitusjonene at de medvirker til at oppsetninger kan transmitteres for visning på fjernsyn. Etter behandlingen av St.meld. nr 32 (2007-2008) *Bak kulissene* er denne forutsetningen utvidet til også å omfatte regionlandsdelsinstitusjonene?.

Transmisjoner

Antall transmisjoner 2006-2009

	2006	2007	2008	2009
Agder Teater	0	0	1	0
Carte Blanche Norges nasjonale kompani for samtidsdans	0	1	0	1
Dansens Hus	0	0	1	0
Den Norske Opera & Ballett	5	6	1	3
Nationaltheatret	2	1	0	1
Riksteatret	0	1	1	1
Sum	7	9	4	6

Statistikken viser at det i liten utstrekning formidles forestillinger fra institusjonsteatre til norske fjernsynsseere. Dette skyldes først og fremst begrensninger i NRKs sendeflate og økonomi. For en nærmere beskrivelse av status, opphavsrettsproblematikk, kostnader med mer, viser vi til NTOs innspill til Scenekunstmeldingen (notat av 12.12.07) samt NTOs høringsuttalelse til meldingen. Opphavsrettsproblematikken, slik den er beskrevet i notatet, omfatter ikke lenger DNO&B etter overdragelsen av opphavretten som resultat av de ekstraordinære lønnsforhandlingene (PSU).

Musikk

Innspillinger og transmisjoner for radio og TV er viktig for å gjøre kunstmusikken bedre kjent og lettere tilgjengelig for flere. De fire største symfoniorkestrene er forpliktet å tillate NRK opptak og overføring av sine konserter. Som et resultat av de ekstraordinære lønnsforhandlingene (PSU) i perioden 2006-2010 ble opphavsretten overdratt til orkestrene og DNO&B. Dette har lagt bedre til rette for transmisjoner, CD-innspillinger

Antall transmisjoner avhenger likevel av NRKs sendeflate og økonomi.

Antall transmisjoner

	2006	2007	2008	2009	Snitt (4 år)
Bit 20 ensemble	0	0	0	3	-
Blåseensemblet	0	2	2	0	-
Det Norske Kammerorkester	2	0	0	5	-
Kristiansand Symfoniorkester	1	0	0	1	-
Nordnorsk Opera & Symfoniorkester	0	0	0	1	-
Oslo-Filharmonien	19	19	27	23	22
Stavanger Symfoniorkester	13	16	18	17	16
Stiftelsen Harmonien	17	17	18	17	17
Trondheim Symfoniorkester	14	12	15	14	13
Sum	66	66	80	81	-

Antall utgitte CD-innspillinger

	2006	2007	2008	2009	Snitt (4 år)
Blåseensemblet	0	2	1	1	-
Det Norske Kammerorkester	1	0	1	1	-
Det Norske Solistkor	0	1	0	0	-
Kristiansand Symfoniorkester	1	1	1	1	1
Oslo-Filharmonien	4	2	2	3	2
Stavanger Symfoniorkester	1	1	3	2	1
Stiftelsen Harmonien	2	4	1	6	3
Trondheim Symfoniorkester	0	1	1	1	-
Sum	9	12	10	15	-

Digital distribusjon

Ny teknologi har gitt nye muligheter for direkte digital distribusjon av forestillinger og konserter via satellitt, kabel bakkenett og bredbånd. Digital distribusjon kan skje gjennom radio, tv, kinovisning, storskjermvisning og forskjellige nettplattformer.

Internasjonalt har flere store musikk- og scenekunstinstitusjoner utnyttet de nye distribusjonsmulighetene, slik som Metropolitan Opera i New York, Berliner Philharmoniker, National Theatre i London, Dramaten i Stockholm m.fl.

Noen av de store institusjonene i Norge har innhentet erfaringer fra andre land og utreder mulighetene for digital distribusjon av utvalgte forestillinger og konserter (bl.a. DNO&B, Nationaltheatret, Oslo-Filharmonien). Det er likevel flere utfordringer som krever løsninger for at institusjonene kan utnytte de nye teknologiske mulighetene, ikke minst knyttet til rettighetsproblematikk.

Barn og unge

Barn og unge er en særlig viktig målgruppe både i arbeidet for å rekruttere et mer sammensatt publikum og kunstnere og annet fagpersonale med ulik sosial og kulturell bakgrunn. Det langsiktige rekrutteringsarbeidet starter med barn og unge. Institusjonenes formidling til barn og unge gjøres både i samarbeid med skoler og barnehager og i møte med barn, unge og familier på individuell basis. Alle institusjonene har et tilbud til barn og unge, og enkelte institusjoner retter sin virksomhet særskilt mot denne målgruppen.

Musikk

NTOs medlemmer på kap 323 *Musikk* formidlet i 2009 samlet ca. 270 konserter rettet særlig mot barn og unge til ca. 80 000 publikummere. Institusjonene som rapporterer til Kulturdepartementet (kap 323 post 70/71) formidlet samlet ca. 260 konserter til ca. 71 000 publikummere.

Tallene inkluderer konserter formidlet både i og utenom Den kulturelle skolesekken.

Scenekunst

I 2009 formidlet NTOs medlemmer på kap 324 *Scenekunst* samlet ca. 4 300 forestillinger rettet særskilt mot barn og unge fordelt på ca. 250 oppsetninger til nærmere 650 000 publikummere. Scenekunstinstitusjonene som rapporterer til Kulturdepartementet (kap 324 post 01, 70 og 71) formidlet samlet ca. 2 600 forestillinger rettet særskilt mot barn og unge fordelt på ca. 180 oppsetninger til nærmere 450 000 publikummere.

Tallene inkluderer forestillinger/konserter formidlet både i og utenom Den kulturelle skolesekken.

Norsk Scenekunstbruk er den største landsdekkende formidler av scenekunst for aldersgruppen 0-20 år og den nasjonale aktøren i formidling av scenekunst i Den kulturelle skolesekken. Norsk Scenekunstbruk har oversikten over hva som produseres og vises av profesjonell scenekunst utenfor institusjonene og kvalitetsvurderer forestillinger i samarbeid med kunstnerisk råd, og i dialog med

fylkesnettverket. Det legges vekt på kunstnerisk kvalitet, og at repertoaret skal vise et mangfold av uttrykksformer og formater.

Scenekunstbruket har et medlemsnettverk av fylkeskommuner og deres lokale arrangører. Nettverket omfatter i dag 18 fylker (ikke Oslo) med til sammen 429 kommuner. Arrangører i nettverket mottar arrangørstøtte fra Scenekunstbruket. Det innebærer at arrangøren får refundert inntil 50 prosent av de totale utgiftene til forestillinger valgt fra Scenekunstbrukets repertoar.

Basert på rapporter fra fylkeskommunene har Scenekunstbruket oversikt over forestillinger formidlet gjennom Den kulturelle skolesekken både i og utenom Scenekunstbruket. I følge denne statistikken ble det i 2009 formidlet totalt ca. 4 800 visninger av 150 produksjoner til nærmere 460 000 skoleelever gjennom Den kulturelle skolesekken. Av disse var 2 556 visninger av 56 produksjoner formidlet gjennom Scenekunstbruket til i alt 239 214 publikummere. 962 visninger av 33 produksjoner var formidlet av institusjonene (NTO-medlemmer utenom Scenekunstbruket) til 110 697 publikummere.

Scenekunstbrukets statistikk er basert på rapportering fra fylkeskommunene. NTO har ikke egenrapporterte tall for institusjonenes samarbeid med Den kulturelle skolesekken. Kommer med nye resultatmål med frist 1. mars.

Skolesamarbeid

Skoler og barnehager er en unik kanal for å nå bredt ut til barn og unge. Gjennom skolene møter institusjonene elever uavhengig av kulturell og sosial bakgrunn, og man har en enestående mulighet til å fange opp barn og unge som ellers ikke ville få muligheten til å oppleve scenekunsten/kunstmusikk.

Institusjonene samarbeider med skolene gjennom Den kulturelle skolesekken, men også utenom denne ordningen. Utvalgte forestillinger og konserter legges på dagtid slik at skoler og barnehager har mulighet til å oppsøke institusjonene. Det utvikles også skreddersydde forestillinger og konserter i format tilpasset turné i skolene.

Til forestillingene/konsertene utvikles det pedagogiske program for skolene, som gjerne inkluderer både undervisningsmaterieell og skoleaktiviteter. Noen institusjoner har ansatt egne pedagoger eller formidlere, med særlig ansvar for skolesamarbeid.

Undervisningsmaterialet er ment å gi skolene noen ledetråder inn i forestillingen/konserten og består av materiale for både for- og etterarbeid. Skoleaktivitetene kan bestå av fagdager, teaterverksteder og annen kreativ egenaktivitet, tilrettelagte opplevelsesturer, omvisninger og studiebesøk, møter med regissører, skuespillere, musikere, dansere og andre medvirkende etc.

Det legges betydelig vekt på å knytte undervisningsmaterieell og skoleaktiviteter opp mot læreplaner og aktuelle fag. På den måten kan teater- og konsertbesøket bli en integrert del av det pedagogiske opplegget i skolen.

Scenekunst

Enkelte scenekunstinstitusjoner har knyttet til seg spesielle skoler som de samarbeider med over tid. Dette er gjerne skoler i områder med en stor andel elever med minoritetsbakgrunn og barn i lavinntektsfamilier. Andre institusjoner har utviklet omfattende formidlingsprogram rettet mot skoleverket, gjerne basert på egendeltakelse. Det finnes også flere eksempler på samarbeidsprosjekter som involverer elevene direkte i produksjonen.

Samtidig står kompetansehevende tiltak for både scenekunstnere og arrangører sentralt i Scenekunstbrukets arbeid. Showbox, nettverksmøter og seminarer er viktige virkemidler. Showbox er en visningsarena og møteplass for scenekunstnere og arrangører, med spesielt fokus på å øke kompetansen på scenekunst innenfor Den kulturelle skolesekken. Som nasjonal aktør i Den kulturelle skolesekken deltar Scenekunstbruket også i prosjektet Kult Arr, et samarbeidsprosjekt mellom nettverket for nasjonale aktørene i Den kulturelle skolesekken, Norsk Kulturskoleråd og Ungdommens Kulturmonstring (UKM). KULT-ARR er et treårig prøveprosjekt som har til hensikt å styrke elevers/ungdommers arrangørkompetanse og deltakelse i sine lokalmiljø gjennom kulturarrangementer i regi av Den kulturelle skolesekken, UKM og kulturskolene.

Noen eksempler:

Det Norske Teatret har fra 2008 knyttet til seg tre satsingskoler: Holmlia ungdomsskole, Bjørnholt vgs og Veitvet skole (1-10). I tillegg har teatret fra 2009 et samarbeid med Oslo musikk- og kulturskole. Målet har vært å skape tette samarbeid basert på innsikt i teatrets virksomhet, kompetanseoverføring fra ulike avdelinger på teatret til skolene sin kulturaktivitet og egen prisstrategi som omfatter både elever og foreldre.

Ambassadøprogram: Hvert skoleår har teatret en gruppe på ca 20 teaterambassadører fra Holmlia skole. De får kunnskap om teatret og repertoaret og skal spre kunnskapen videre til sine medelever. Det er lagt opp flere aktiviteter slik at de skal få den nødvendige innsikten. De får besøk på teatret med omvisning på huset, informasjon om virksomheten, og møte med skuespillere. I tillegg får elevene gratis prøveforestillinger til hele repertoaret og kurs i hvordan man formidler teater.

Kompetansepluss: Flere av samarbeidsskolene har egen kulturvirksomhet som for eksempel skoleteater. Elevene som medvirker i disse forestillingene kan få tilgang til kompetanse og ressurser på Det Norske Teatret etter behov. Målet er å få til et fruktbart møte mellom amatører og profesjonelle og stimulere elevene og skolene til å fortsette med kunstneriske uttrykk. I 2008 gjestet Veitvet skoles revy Hovedscenen med 350 elever på og bak scenen og et helt nytt publikum i salen.

Familiebonus: Flere av samarbeidsskolene har elever fra ressursvake familier. Teatret gir dem anledning til å se teater sammen med foreldre og søsken gratis eller til sterkt reduserte priser. Målet er å gjøre teater og teaterkulturen tilgjengelig for grupper som ellers ikke ville funnet veien til et teater. Samtlige samarbeidsskoler er sterkt representerte på flere av teatrets årlige premierer.

Teaterverksted: I mangfoldsåret 2008 var Jungelboka storsatsing for ungdom på Det Norske Teatret. Forestillingen ble en kunstnerisk suksess, samtidig som teatret traff målgruppen 11 – 30 fra hele Oslo. I en serie teaterverksteder ble temaet om dyrking av mangfold og tropå sin egen identitet et gjennombrudd for teatrets arbeid med minoritetsungdom. Verkstedet hadde hovedrolleinnhaver Adil som leder, og trakk flere hundre ungdom til teatret gjennom skoler og ungdomsklubber.

Adopsjonsprogram: I perioden 08/10 hadde Den Norske opera & Ballett et adopsjonsprogram med Gamlebyen og Gran skoler i Oslo Øst som begge har en høy andel elever med minoritetsbakgrunn. Ordningen har gitt elevene anledning til å bli kjent med virksomheten gjennom faglige kurs, prøve- og forestillingsbesøk. Prosjektet ble avsluttet med at 45 elever fra Gran skole fremførte en tilrettelagt versjon av musikalen *Annie* på Operaen scene 2 våren 2010.

Elevhospiteringsprosjekt: Høsten 2010 startet DNO&B et elevhospiteringsprosjekt i samarbeid med utdanningsetaten i Oslo kommune. Prosjektet har tittelen *Nye Veivalg*, og har som målsetting å gi elever ved Bjørnholt og Hellerud videregående skole med motivasjons- og læringsvansker mulighet til en praksisplass i Operaen som del av sitt skoletilbud. DNO&B står i en særstilling hva angår yrkesmessig mangfold med appell til unge mennesker. Målet er å gi faglig kunnskap, sosial erfaring og inspirasjon til inntil 20 elever per år, for å få dem tilbake til videre skolegang og utdanning.

Oppsøkende formidlingsprogram: DNO&B har også et oppsøkende formidlingsprogram for dans rettet mot ungdomsskole og videregående skole, basert på egendeltagelse. Programmet tilbyr elevene innsikt og praktisk erfaring i danseteknikk og kreative metoder, samt muligheten til å lære en liten del av en ballett fra Nasjonalballettens repertoar. Alle elever vil bli invitert til å se den valgte balletten ved DNO&B, og får muligheten til å delta i en samtale med danserne i forbindelse med forestillingen. Programmet eksponerer et bredt og variert publikum for dans, og kan fungere som en kanal for andre utdannings- og opplæringsordninger.

Ved utgangen av programmet har de som ønsker å utvikle sine ferdigheter videre, mulighet til å gå videre til et oppfølgingsprosjekt i samarbeid mellom DNO&B og andre kunstutdanningstilbud. Målsetningen med dette initiativet er å oppdage og hjelpe barn som viser eksepsjonell lærelyst og utviklingspotensial.

Møllergata skoles jubileumsforestilling: I anledning 150-års jubileet 2011 var Møllergata skole arena for et omfattende scenekunstprosjekt, der 200 elever, 25 kunstnere og skolenes lærere samarbeidet om skolens jubileumsforestilling. 70 prosent av barna ved Møllergata skole har en bredere kulturell bakgrunn enn norsk, og 30 nasjonaliteter er representert på skolen. Forestillingen var et resultat av samarbeid mellom Møllergata skole, Den mangfoldige scenen, praktisk pedagogisk utdanning ved Kunsthøgskolen i Oslo, Dramatikkens hus og Den Norske Opera & Ballett.

Vi lager musikkteater: Nordland Teater gjennomførte i perioden 2005-2007 prosjektet "Vi lager musikkteater" i samarbeid med Regionalt kompetansesenter Rana og Den kulturelle skolesekken for lærere og elever i grunnskolen. Det ble produsert originale musikkteaterproduksjoner etter en bestemt musikkteatermetodik. Produksjonene ble fremført på skolene som skoleforestillinger og åpne forestillinger. I perioden ble det gjennomført 2 lærerkurs og 12 skoleprosjekter. Prosjektideen er videreført og skolene bruker fortsatt metodikken.

Før det ringer: Brageteatret gjennomførte i 2009 en prosess med utvikling av dramatikk etter research i Galterud ungdomskole i Drammen, hvor en stor andel av elevene har minoritetsbakgrunn. Det var et tett samarbeid mellom dramatiker og skole under skriveprosessen og med teatret i produksjonsperioden. Den ferdige forestillingen, *Før det ringer*, ble formidlet i alle ungdomsskolene i Buskerud. Produksjonen inngikk som en del av teatrets bidrag i EU-prosjektet PLATFORM 11+.

Dramatikkens Hus har som mål å utvikle 2-4 nye forestillinger for barn i året som vises for barnehage- og skolebarn i Osloregionen og nærmiljøet på Grønland. I 2010 resulterte denne satsingen i prosjektet "Tre episoder fro barn på Grønland" som ble spilt for barnehager i Gamle Bydel Oslo og Bydel Grünerløkka våren 2010. Det tas sikte på å videreføre prosjektet som et 3-årig kunstnerisk utviklingsprosjekt med fokus på å utvikle nye scenetekster for barn og produsere dem. Det overordnede målet er å bidra til å heve kvaliteten på scenekunst for barn.

Dramatikkens Hus planlegger også et bredt samarbeid med Tøyen skole omkring teater og fortellerteknikker i tilknytning til samarbeidet med det palestinske Al-Ruwahteatret (jf. omtale ovenfor). Målet er å gi elevene ulike verktøy til kunstnerisk å uttrykke "sin verden/by" og gi dem anledning til å arbeide med internasjonalt renommerte kunstnere.

Musikk

Flere av institusjonene tilbyr omfattende formidlingsprogram for skolene i tilknytning til skolekonsertene, og de store orkestrene har gjerne en egen orkesterpedagog. For å fremme interessen for musikk, dans og musikkteater blant barn og unge, satses det også på produksjoner og særskilte prosjekter som involverer barn og unge direkte i produksjonen, gjerne i samarbeid med skoler, kulturskoler og utdanningsinstitusjoner.

Noen eksempler

Ung.com: Oslo-Filharmonien samarbeider med Norsk Komponistforening om prosjektet *ung.com*. Prosjektet har som mål å få elever i videregående skole interessert i orkestermusikk gjennom selv å komponere. Prosjektet startet i 2008 som et pilotprosjekt, og i dag har både Komponistforeningen og Oslo-Filharmonien innlemmet tilbudet i den faste virksomheten. Her det også et stort rom for å trekke inn andre musikk- og uttrykksformer enn den tradisjonelt vestlige kunstmusikken. Ung.com inngår som en del av Oslo-filharmoniens ungdomssatsing *Conserto Grosso*.

Musikksti – en musikalsk oppdagelsesferd: Prosjektet Musikksti ble første gang gjennomført av KSO våren 2010. Ideen er at KSO sammen med skoleelever trækker opp en "sti" der de sammen går fra post til post og får nye opplevelser på hvert sted. Det er lagt opp som et fleksibelt, interaktivt og allmenndannende prosjekt. Musikksti-prosjektet er utviklet med henblikk på Kunnskapsdepartementets læreplan ifht. Kunnskapsløftet – kompetansemål i musikk fra 4. til 7. årstrinn. Målsettingen er å gi elever på ulike årstrinn ferdigheter innen musikk som gir dem et grunnleggende "musikalsk vokabular". Skoleelever har vært med i evalueringen av prosjektet og de ble invitert tilbake for å se om innspillene fungerte. Musikksti-prosjektet er innkjøpt av Den Kulturelle Skolesekken i Kristiansand Kommune og skal i våren 2011 presenteres for skoleelever i Kristiansand og Arendal. Se: <http://www.youtube.com/watch?v=bAt6DKc5Npl>

Kilden med det rare i: Høsten 2012 legger KSO ut på en omfattende turné i alle kommuner i Vest-Agder. Samtlige skolebarn i hver kommune skal få oppleve forestillingen "Kilden med det rare i" med fullt symfoniorkester, sang, skuespill, dukkespill og dans. Forestillingen vil vise små glimt av hva Kilden skal være og presentere "byggeklossene" i kunststartene som skal bo i Kilden; hva er bevegelse, hvordan oppstår lyd, hva skjer når flere lyder spiller sammen osv. Turnéen produseres i samarbeid med Den kulturelle skolesekken i fylket og Rikskonsertene. I desember spilles den samme forestillingen som prøveforestilling i Kilden, med barn fra Kristiansandsskolene. I alt får ca 25.000 barn oppleve denne forestillingen.

Undr: Den Nye Opera og BIT20 ensemblet samarbeider om barne- og ungdomsprosjekter under tittelen *Undr*. Prosjektene er basert på egendeltakelse i kunstneriske prosesser for å fremme større opplevelse og innsikt og består bl.a. av

Vi komponerer, vi!: Sammen med musikere eller komponister lærer barna først å kommunisere med lyd. De tester ut elementer som rytmer, klanger eller akkorder. Siden får elevene bruke instrumenter og jobber seg gjennom ulike oppgaver i grupper. Utgangspunktet for oppgavene er et for elevene ukjent referanseverk, og resultatet er komposisjoner av elevene selv. Prosjektet avsluttes med fremføringer av elevkomposisjonene så vel som referanseverket.

Skriv en Opera!: Elevene danner et operaselskap som i løpet av to uker produserer en operaforestilling. Alle oppgavene utføres av elevene, som arbeider med markedsføring og salg, tenker økonomi i alle ledd, kostymer, scenografi, komponering, lys og logistikk. Den kreative delen gir god innføring i skaperprosessen fra idédugnad til ferdig opera. Fra Den Nye Opera får elevene veiledning fra regissør/manusforfatter, scenograf og komponist. Etter ti dagers intens virksomhet inviteres medelever og familie til operaforestilling.

Prosjekt Opera: Prosjekt Opera er rettet mot elever og lærere både i grunnskolen og den videregående skole, og handler om å presentere en kommende operaforestilling i Bergen. Klassene deltar i et inspirasjonskurs på to til tre timer, der elever og lærere får informasjon om handling og musikk i den aktuelle forestillingen, opera som kunstform med mer. Noen klasser får også mulighet til å møte deltakende sangere og kunstnere. Prosjektet avsluttes med at elevene og lærerne kommer til Den Nye Opera for å se operaforestillingen de har arbeidet med.

Andre formidlingsstrategier rettet særskilt mot ungdom

Flere av institusjonene har også utviklet formidlingsstrategier utenom direkte skolesamarbeid, gjerne kombinert med differensiert prispolitikk, for å stimulere til økt teaterinteresse hos ungdom.

Eksempler fra scenekunsten

Unge National: Nationaltheatret har siden 1996 hatt et teaterkort for ungdom i alderen 16-20. Kortet gir teaterbillett til kinopris. Denne ordingen ble i 2009 utvidet til aldersgruppen 15-25 og lansert som *Unge National*. Kortet fungerer som et medlemskap og gir rabatterte billetter, invitasjon til lukkede

prøver, regissørmøter, møter/samtaler med skuespillere, "På scenekanten" /Ung Foaje (debatt/diskusjon/foredrag) arrangement osv.

Ungdomskortet: Som en del av sin ungdomssatsing relanserte Det Norske Teatret i 2010 et rabattkort for ungdom med tittelen *Ungdomskortet*. Kortet er utformet som et medlemskap. Målgruppen er aldersgruppen 16 – 25. Med ungdomskortet får målgruppen billetter til 85 kroner. Kortet er gratis og billettene tilgjengelige på nett. Kortet og programmet blir kommunisert via egne sider på teatrets nettside. Kortet har også egen Facebook-gruppe hvor teatret er i kontinuerlig dialog med klubbmedlemmene. Denne klubbsiden har vokst raskt siden etableringen og har allerede 850 medlemmer. Det kommuniseres også via Twitter og sms.

Ungdomskortdatoer: I begynnelsen av hver sesong får målgruppen oversikt over hvilke datoer ungdomskortprisene gjelder. Totalt er det mellom 20 og 30 datoer tilgjengelige i hver teatesesong.

Sjekk scenen: Medlemskap i Ungdomskortet gir 2 -3 møter hver sesong med et utvalg skuespillere og regissører, samt omvisningaer og andre Bak scenen-aktiviteter. Målet er å gjøre det meir spennede og sosialt å gå i teater, pirre nysgjerrighet og vektlegge totalopplevelsen av et teaterbesøk.

DNO&B har satser på ungdomsambassadører og ungdomstreff utenom skolesamarbeidet. I tillegg benyttes ulike arenaer som for eksempel Universitetet i Oslo sitt *Lunsj med kultur* for å komme i kontakt med målgruppen.

Ungdomsambassadører: 15-20 personer i alderen 15-25 år inngår i en egen gruppe kalt "ungdomsambassadører". Disse ambassadørene forventes å sette seg spesielt godt inn i forestillingstilbudet og har derfor blant annet fått møte både operasjef og ballettsjef i begynnelsen av sesongen slik at de har førstehåndsinformasjon om repertoar.

Deres viktigste oppgave er å introdusere førstegangsbesøkende mellom 15 og 25 år til DNO&B's kunstformer og å fungere som vertskap i forbindelse med Ungdomstreff og lignende arrangement.

Ungdomstreff : I vår har DNO&B valgt ut 3 forestillinger som det lages et eget ekstraopplegg til. Det er 50 billetter per forestilling til kr 100,- per billett, i første rekke for ungdomsambassadørene med følge.

Stagediving: Et teatralt klubbkonsept på Den Nationale Scene for ungdom i regi av teatrets unge skuespillere, byr på performance, musikk, installasjoner og utstillinger både knyttet til repertoaret og som selvstendige bidrag.

Under 30? På Den Nationale Scene kan de under 30 ta med seg inntil to venner som ikke har vært på DNS før til kr. 50 pr. billett.

Spesialpris for gruppen 18-25: Black Box Teater innfører i 2011 spesialpris for gruppen mellom 18 og 25.

Jackpot-tilbud: BIT Teatergarasjen tilbyr jackpotbilletter til skoler og utdanningsinstitusjoner. Gjennom en skolekontakt tilbys det billetter til sterkt reduserte priser til alle produksjoner.

Kunstnerkort: BIT Teatergarasjen tilbyr kunstnerkort til alle profesjonelle kunstnere i regionen, som får tilbud om sterkt rabatterte billetter. En stor andel unge kunstnere benytter seg av dette tilbudet.

Eksempler fra musikken

www.concertogrosso.no er Oslo-Filharmonien relansering av 1990-tallets konsertarena for unge. Tilbudet er relansert med konserttilbud, egen nettside, blogg, Facebook og Youtube.

Studentkonserter: Bergen Filharmoniske Orkester arrangerer særskilte studentkonserter med klassiske hovedverk. Studentaktivitetene inkluderer en årlig konsert for Utdanning i Bergen (paraplyorganisasjon for alle de høyere lærestedene i Bergen) samt gratis kammerkonserter gjennom året i studentenes egne lokaler (Operakafe).

Hard Barokk Det Norske Kammerorkesters klubbkonsept, jf. omtale under avsnittet om kulturelt mangfold.

Fremtiden er uhørt markerer starten på et nytt samarbeid mellom Kristiansand Symfoniorkester og unge komponister, tekstforfattere og utøvere på Agder. Ungdom utfordres til samarbeid over aldersgrenser, sjangre og uttrykk. I samarbeid med SØRF (tidligere Kristiansand Rock City) er det arrangert audition for unge, "uhørte" artister som skal delta på konserten. De artistene som ble plukket ut, får musikken sin arrangert for fullt orkester av en arrangør og får fremføre musikken sammen med KSO.

Rekruttering

Både musikk- og scenekunstinstitusjonene er kunnskapsbedrifter som forutsetter mange spesialiserte fagfunksjoner, både kunstneriske og administrative. Rekruttering begynner med barn og unge, og flere av de tiltakene som er omtalt ovenfor er også viktige for å bidra til bred rekruttering. Dette gjelder i særlig grad skolesamarbeid og prosjekter som involverer barn og unge som deltagere i kunstnerisk virksomhet.

De viktigste tiltakene for å sikre bred rekruttering av kunstnere og annet fagpersonale er likevel knyttet til skoleverk, kulturskoler og utdanning. Slike tiltak er også med på å legge premissene for musikk- og scenekunstinstitusjonenes rekrutteringsarbeid.

Rekrutteringssituasjonen er imidlertid nokså forskjellig på henholdsvis orkester- og teaterfeltet., særlig mht. rekruttering av kunstnere med ulike kulturelle bakgrunner. På scenekunstoffet er utfordringene store og eksempler på særskilte rekrutteringstiltak er omtalt nedenfor.

Orkestrene

Orkestrene er utpreget internasjonale virksomheter som rekrutterer musikere fra alle deler av verden. Rekrutteringsprosessen er åpen og internasjonal og praktiseres med prøvespill bak skjerm. Kvalitet er eneste kriterium. Uavhengig av opprinnelsesland og kulturell bakgrunn, har musikerne likevel søkt seg til orkestrene ut fra interessen for og kompetansen innenfor vestlig kunstmusikk.

Den største andelen av de ansatte med en annen bakgrunn enn norsk er i kunstneriske funksjoner. Sammensetningen i administrative funksjoner er mer homogen, og det kan her være et større behov for å styrke mangfoldet, særlig knyttet til arbeidet med informasjon og formidling.

Orkestrenes samarbeid med skoleverk, kulturskoler og utdanningsinstitusjoner som er omtalt under avsnittet om barn og unge er også relevant i arbeidet for å sikre bredest mulig rekruttering.

Scenekunst

Enkelte av scenekunstinstitusjonene rekrutterer kunstnere internasjonalt og har ansatte med bakgrunn fra mange ulike nasjoner og med ulike kulturbakgrunn, slik som Carte Blanche og DNO&B. Ved de aller fleste teatrene er likevel andelen ansatte med minoritetsbakgrunn lav. I de store institusjonene arbeider de som har minoritetsbakgrunn gjerne på kostyme, snekkerverksted, i restauranten eller i publikumsmottaket.

Det har vist seg å være vanskelig å rekruttere kvalifisert personell med minoritetsbakgrunn både til kunstneriske og administrative funksjoner. Stillingsutlysningene inneholder ofte en formulering om at personer med minoritetskulturell bakgrunn oppfordres til å søke på stillingen, men det er likevel få kvalifiserte søkere.

Mange av teatrene er særlig opptatt av å rekruttere skuespillere og andre scenekunstnere med minoritetsbakgrunn, og praktiserer gjerne blind casting. Flere av teatrene har benyttet skuespillere med minoritetsbakgrunn de senere årene, og noen har knyttet disse til seg over tid. Likevel er det et utbredt ønske om større mangfold på scenene.

I dag utdannes det få scenekunstnere med minoritetsbakgrunn, og det mangler en tilstrekkelig underskog av talenter å rekruttere fra.

Foruten prosjekter i samarbeid med skoler, som er omtalt ovenfor, har flere av scenekunstinstitusjonene egne opplæringstilbud til barn og unge og egne oppsetninger hvor barn og unge involveres i produksjonen.

Opplæring og involvering av barn og unge i produksjonen bidrar til en tidlig interesse for scenekunst og til utvikling av flere talenter. Samtidig gir denne virksomheten institusjonene muligheter til å rekruttere publikumsgrupper som det ellers er vanskelig å nå, spesielt ungdom.

DNO&B har en egen ballettskole og eget barnekor. Barnekoret består av 65 barn med ulik nasjonal og kulturell bakgrunn. Nærmere 40 % av korets medlemsmasse representerer ulike land og kulturer i Øst- og Vest-Europa, Asia og Sør- og Nord-Amerika, og det arbeides aktivt med å rekruttere flere barn med minoritetsbakgrunn.

Flere regionteatre driver i dag teaterskoler eller barne- og ungdomsteater innenfor en profesjonell ramme. Aktiviteten er delvis organisert som en integrert del av den øvrige teaterdriften, slik som ved Rogaland Teater, Haugesund Teater, Hålogaland Teater og Nordland Teater, eller som et samarbeid med kulturskolen eller et lokalt barne- og ungdomsteater, slik som ved Teater Ibsen og Agder Teater.

Det er også etablert et landsomfattende nettverk av teaterinstitusjoner – Den Unge Scenen (DUS) – med det formål å heve nivået på ungdomsteater i Norge. DUS arbeider med å få frem profesjonelle

sceniske tekster og konsepter av høy kvalitet, skrevet spesielt for ungdom, og som fremføres av ungdom. Det Norske Teater har hovedansvaret for prosjektet, med Rogaland Teater som fast samarbeidspartner, mens nettverket av institusjoner med tilknyttede ungdomsteatergrupper deltar i hver prosjektrunde.

I DUS er det arbeidet for å rekruttere ungdom med minoritetsbakgrunn, og enkelte grupper i Oslo og andre steder i landet har en relativt høy andel ungdom med minoritetsbakgrunn. Også Rogaland Teater har ambisiøse mål knyttet til mer aktivt integreringsarbeid i barne- og ungdomsteatret. I dag reflekterer andelen medlemmer med bredere bakgrunn enn norsk regionens andel (ca 12 pst.), mens målet er å øke andelen til 25 pst. I budsjettsøknaden for 2011 søker teatret om midler til egen teatermakerstilling med fokus på integreringsarbeid i barne- og ungdomsteatret.

Det har imidlertid vist seg å være vanskelig å rekruttere barn- og unge med ulik kulturell bakgrunn til barne- og ungdomsteatrene, til tross for forsøk på aktiv rekruttering.

På denne bakgrunnen ble Den mangfoldige scenen (DMS) startet i 2009 etter initiativ fra Bondeungdomslaget i Oslo, Noregs Ungdomslag i samarbeid med Det Norske Teatret. DMS har som en hovedsatsing å rekruttere unge i alderen 6 -26 år fra alle sosiale og kulturelle miljøer. Hovedmålene er å være et scenekunsttilbud

- der unge får uttrykke seg og ta i bruk og utvikle sine skapende evner
- som får frem særegne kultur- og kunstuttrykk, særlig i møte mellom unges interesser og kulturarver,
- som gir et grunnlag for fremtidens kunstnere og kulturarbeidere
- som er med og skape forståelse og samarbeid mellom ulike kulturer.

Det Norske Teatret har videre tatt initiativ til opprettelsen av "Det Multi Norske". Satsingen skal omfatte et bredt tilbud til barn og unge med minoritetsbakgrunn. Som en del av "Det Multi Norske" er det også inngått en avtale med Høgskolen i Nord-Trøndelag om en egen skuespillerutdanning på bachelornivå for studenter med innvandrerbakgrunn. Prosjektet skal i første omgang gå over 6 år, dvs. to kull à tre år, med oppstart høsten 2012. Studentene får ett års praksis ved Det Norske Teatret etter endt utdanning. Rogaland Teater er samarbeidspartner i prosjektet og har til hensikt å inngå som praksissted sammen med Det Norske Teatret.

Rekruttering til studieplassene skal sikres bl.a. gjennom aktiviteter ved Det Norske Teatret for ulike aldersgrupper, der unge med ulik kulturell bakgrunn kan utvikle sine skapende ressurser og kunstuttrykk. Teatrets erfaringer fra utviklingsprosjekter rettet mot barn og unge, som DUS og Den Mangfoldige Scenen, er en viktig plattform for den nye satsingen. Den mangfoldige scenen videreføres gjennom "Det Multi Norske" med Det Norske Teatret som hovedansvarlig.

For å stimulere tilveksten av samiske skuespillere, har Det samiske nasjonalteatret Beaivváš et samarbeid med Samisk videregående skole og reindriftsskole i Guovdageaidnu. I samarbeid med etablerte teaterhøgskoler i Norge, Sverige og de øvrige samiske teatrene har Beaivváš også startet oppbyggingen av et formelt nettverk. Målet er med dette å bygge en ny studiestruktur hvor samisk språk, joik og kulturkunnskap inngår.

Teater Manu samarbeider med Kunsthøgskolen i Oslo om et prøveprosjekt for utdanning av døve skuespillere.

Likestilling

Scenekunst

F.o.m. 2006 rapporterer scenekunstinstitusjonene på kap. 324, post 01, 70 og 71 til Kulturdepartementet om hvordan årsverk fordeler seg på kjønn i ulike stillingskategorier. Departementets fremstilling av tallene i de årlige budsjettproposisjonene viser at andelen kvinner i de kunstneriske lederstillinger teatersjefer/operasjef/ballettsjef i 2009 var 44 pst. I perioden 2006-2009 har andelen kvinner variert mellom 22 og 44 pst.

Etter NTOs oversikt over de samme institusjonene var andelen kvinner i de kunstneriske lederstillingene 35 pst. (dersom man regner 3 kunstneriske lederstillinger på DNO&B (operasjef, ballettsjef og musikkjef) i 2009 og 2010. Ettersom det kun dreier seg om 20 stillinger, som i tillegg er åremålsstillinger, kan fordelingen variere ganske betydelig fra et år til et annet. Og enkeltinstitusjoner som DNO&B med 3 kunstneriske lederstillinger p.t. besatt av menn, gjør et merkbart utslag. I perioden 2006-2010 har andelen kvinner i de kunstneriske lederstillingene variert mellom 26 og 35 pst. (i snitt ca. 30 pst.).

Dersom man i stedet teller øverste leder (administrerende direktør/teatersjef), var andelen kvinner 39 pst. i 2009 og 44 pst. i 2010. Andelen kvinner har variert mellom 29 og 44 pst. i perioden 2006-2010 (i snitt 33 pst.).

Andelen kvinnelige direktører/administrative ledere i 2010 var 65 pst og har ligget nokså stabilt i perioden 2006-2010 rundt 60 pst.

Balansen mellom antall kvinner og menn er omtrent den samme om man regner man med alle NTOs medlemmer på kap 324.

Prosentandelen kvinner som har hatt ulike kunstneriske oppgaver varierer fra teater til teater, fra år til år og mellom ulike oppgaver. Samlet sett har andelen kunstnerisk personalet ligget rundt 45 pst. i perioden 2006-2009 (iflg. Departementets egen fremstilling av institusjonenes rapportering).

Musikk

I 2009/10 var én av syv orkesterdirektører dvs. 14 pst, kvinner (kap. 323 post 70/71). Ettersom det kun dreier seg om 7 stillinger vil ethvert skifte gjøre et stort prosentvis utslag. I perioden 2006-2008 var likevel samtlige orkesterdirektører menn, mens forholdet tidligere år har vært halvt om halvt (2000).

Samtlige kunstneriske ledere/sjefsdirigenter i orkestrene på kap 323 post 70/71 var menn i 2009/10. Også her vil ethvert skifte gjøre stort utsalg og i 2000 var 33 pst av sjefsdirigenterne kvinner. I perioden 2006-2008 har likevel andelen kvinnelige sjefsdirigenter vært lav. En hovedgrunn til denne ubalansen er at antallet kvinnelige dirigenter internasjonalt i dag er så lite at en balansert rekruttering blir vanskelig. Sjefsdirigenter søker ikke stillingen, men blir valgt ut og forespurt.

Dersom man regner med alle NTOs medlemmer på kap 323, var andelen kunstneriske ledere/sjefsdirigenter 23 pst. og andelen administrative ledere 15 pst i 2010.

I symfoniorkestrene (kap 323 post 70/71) har andelen kvinnelige musikere ligget rundt 40 pst. i perioden 2006-2009 (iflg. Departementets egen fremstilling av institusjonens rapportering). Det er likevel en overvekt av kvinnelige studenter i utdanningsinstitusjonene, noe som sannsynligvis på sikt vil få utslag på kjønnsbalansen i orkestrene.

Kunstens kvinner

Lederutviklingsprogrammet *Kunstens kvinner* ble gjennomført i perioden september 2008 – september 2009. Hovedformålet med programmet var å bidra til økt rekruttering av kvinner til ledende stillinger innenfor scenekunst, musikk, film og TV. Programmet ble muliggjort gjennom økonomisk støtte fra Kulturdepartementet.

Kunstens kvinner var organisert med en prosjektleder (Seniorforsker Nina Amble ved Arbeidsforskningsinstituttet (AFI)) og en styringsgruppe bestående av representanter fra Norsk Skuespillerforbund, Norske Dansekunstnere, Musikernes Fellesorganisasjon, Norsk Sceneinstruktørforening, Norske Filmregissører, Norsk Filmforbund, Norske film- og tv-produsenters forening og Norsk teater- og orkesterforening. Norsk teater- og orkesterforening var koordinator for prosjektet.

Evalueringen viste at kursdeltakerne var svært fornøyde. Flere av deltakerne har skiftet posisjon under og etter kurset, og på scenekunstmrådet sitter p.t. tre av deltagerne som kunstneriske ledere. På basis av sluttrapport og evaluering, har styringsgruppen foreslått å videreføre utviklingsprogrammet. Den langsiktige ambisjonen er å komme bakenfor tallene og gjøre noe med de strukturene som hindrer full likestilling mellom kvinner og menn.

Kunstens kvinner vil bli videreført under forutsetning av at Kulturdepartementet følger opp tilskuddet for 2010 med 750 000 kroner i 2011. Den langsiktige ambisjonen må evt. revurderes ettersom departementet ønsker en annen innretning av programmet enn den som er foreslått av styringsgruppen. (jf brev om ekstraordinært tilskudd for 2010 av desember 2010).

Fysisk tilrettelegging

Musikk

Alle orkestrene (kap 323 post 70,71) har teleslynge eller annet utstyr til hjelp for hørselshemmede på fast arena.

Det er reservert egne plasser for rullestol og installert heis eller annen tilrettelegging for rullestolbrukere og andre bevegelseshemmede.

Noen av institusjonene samarbeider med Blindeforbundet om særskilt tilrettelegging for blinde. For eksempel arrangerer Oslo-Filharmonien konsertbesøk i samarbeid med blindeforbundet som bl.a. oversetter konsertomtalen til punktskrift. Også Det Norske Kammerorkester er i kontakt med Blindeforbundet med sikte på et fast samarbeid om tilrettelegging for blinde.

Trondheim Symfoniorkester arrangerer konserter rettet mot eldre i samarbeid med Sør-Trøndelag politidistrikt, NAV, Statens Veivesen, Pensjonistenes fellesorganisasjon og Trondheim kommune. Gjennom dette samarbeidet har eldre med funksionshemninger mulighet til å få hjelp til å komme på konserten.

Alle institusjonene tilbyr gratis ledsagerbillett.

Scenekunst

Teater Manu er et profesjonelt teater som spiller på tegnspråk og talespråk for barn, ungdom og voksne. Teatrets formål er å styrke og utvikle tegnspråk som scenespråk gjennom forestillinger av høy kvalitet, øke interessen for tegnspråketeater og synliggjøre døves kultur. Samtidig er Teater Manu et teater for alle og imøtekommer behov hos publikum som ikke kan tegnspråk ved å iscenesette alle produksjonene med stemme(skuespiller).

Teatret holder til i Oslo, men turnerer over hele landet. I 2009 formidlet Teater Manu ca. 40 forestillinger fordelt på 3 oppsetninger til nærmere 5000 publikummere.

Teater Manu driver også et omfattende barne- og ungdomsarbeid for å rekruttere nye talenter til den tegnspråklige scenen, bl.a. gjennom teaterverksted og skolesamarbeid. Teatret samarbeider også med Kunsthøgskolen i Oslo om et prøveprosjekt for utdanning av døde skuespillere og med Dramatikkens hus om utvikling av nyskrevet dramatik spesielt skrevet for den tegnspråklige scenen.

Det avsettes hvert år midler til tegnspråktolkning av teateroppsetninger ved de ordinære teatrene over statsbudsjettet. Et særskilt sammensatt utvalg, som administreres av Norges Døveforbund, velger ut de oppsetninger som vurderes som særlig egnet for tegnspråktolkning, og utvalget gjør de nødvendige avtaler med teatrene. I følge Døveforbundets nettsider ble åtte forestillinger fra institusjonsteatrene tegnspråktolket i 2010.

Tolv av 17 teaterinstitusjoner har teleslynge eller annet utstyr til hjelp for hørselshemmede i eget hus eller på fast arena. Høreslyngesystem er tilgjengelig på bortimot alle Riksteatrets spillearenaer.

Noen av institusjonene tilbyr også teksting av forestillinger. DNO & B har tekstskjerm med norsk og engelsk oversettelse på stolryggen og enkelte andre teatre tilbyr teksting av sine forestillinger etter behov (bl.a. Sogn og Fjordane Teater, Hålogaland Teater). Enkelte av teatrene har deltatt i prøveprosjekt i samarbeid med Norges døveforbund og andre aktører. For eksempel har Den Nationale Scene deltatt i tekstingsprosjektet "Teater for alle – tilgjengelig teater" for utvikling av metodikk for teksting av forestillinger. Teatret Vårt deltok i 2009 i prosjektet "Skriften på veggen" for utvikling av skrivetolkning.

Enkelte institusjoner, som for eksempel Haugesund Teater, har også eksperimentert med ulike modeller for å tilrettelegge forestillinger for døde og blinde. I det mest tilrettelegte prøveprosjektet var det en døv, en blind og to hørende og seende skuespillere på scenen. Hele forestillingen ble spilt simultant på norsk og tegnspråk, samt audiovisualisert for blinde. Et av målene var å undersøke om språket i seg selv på denne måten kunne bli et kunstnerisk uttrykk. Prøveprosessen inkluderte bl.a. tegnspråk-tolker, tegnspråklærer, språkkonsulent og blindeassistent. Teatret jobber også med

forprosjekter der en lignende modell vil bli brukt i forhold til ulike talespråk som for eksempel norsk og polsk.

Det er tilrettelagt for rullestolbrukere og andre bevegelseshemmede i den grad det er mulig i eksisterende bygg. Riksteatret samarbeider med kulturhusene i utviklingen av universell utforming.

Institusjonene tilbyr gratis ledsagerbillett.

Prispolitikk

Institusjonenes billettinntekter er i dag den viktigste egeninntektskilden og utgjør i gjennomsnitt ca 60 pst. av egeninntektene. I prispolitikken må det balanseres mellom behovet for å sikre tilstrekkelige høye egeninntekter og ønsket om å nå flere gjennom lavere billettpriser.

Billettprisene varierer mellom institusjonene, men også fra scene til scene og forestilling til forestilling ved samme institusjon og i forhold til plassering i salen.

I tillegg til alminnelige rabatter for honnør, studenter, barn, grupper osv., har flere av institusjonene særskilte rabattkort og ulike typer abonnementsordninger.

Flere institusjoner har også spesialtilbud eller tilbyr gratisbilletter til bestemte målgrupper gjennom samarbeid med ulike organisasjoner og foreninger, slik som beskrevet under avnittet om informasjon, markedsføring og formidling. I enkelte kommuner er det innført ordninger i samarbeid med kulturinstitusjoner og andre virksomheter som gir barn og unge fra økonomisk vanskeligstilte familier gratis billetter.

Generelt er billettprisene noe høyere ved de nasjonale institusjonene i hovedstaden og ved region-/landsdelsinstitusjonene i de største byene – Bergen, Trondheim og Stavanger – enn i resten av landet.

Scenekunst

Ved de *nasjonale teatrene* (kap 324 post 70) varierer ordinær billettpris ved hovedscenene mellom ca. 200-460 kroner, avhengig av forestillinger og plassering i salen. Barne-/familieforestillinger er stort sett lavere priset ca. (200-380 kroner). På de mindre scenene varierer ordinære billettpriser mellom ca. 160 og 320 kroner. Det tilbys gruppepriser, honnørbilletter og rabatterte billetter til barn/studenter. Både Nationaltheatret, Det Norske Teatret og Den Nationale Scene har særskilt gunstige priser for ungdom (jf. omtale under avsnittet om barn og unge av Unge National, Det Norske Teatrets ungdomskort og Den Nationale Scene under 30?).

Riksteatrets forestillinger har lik billettpris over hele landet, men prisene varierer fra produksjon til produksjon. Ordinære forestillinger ligger rundt 300-350 kroner, mens familieforestillinger og barneforestillinger er priset lavere (190-250). Det tilbys rabatterte billetter for grupper, honnør og studenter på ordinære forestillinger og medlemmer i Bokklubben, Utdanningsforbundet og Norges Bygdekvinnelag får billetter til redusert pris.

Ved DNO&B ligger billettprisen på opera-/ballettforestillinger/konserter på hovedscenen mellom 240 og 790 kroner, avhengig av forestilling og plassering i salen. Enkelte spesialarrangement er priset høyere. På Scene 2 er billettprisen 250-350 kroner og i prøvesalen 150 kroner. Det tilbys rabatt til

grupper (10-20 pst.), honnør (20%), barn/studenter/ vernepliktige (50%). I tillegg tilbyr DNO&B 100 billetter til alle forestillinger på Hovedscenen til 100,-. Barneforestillinger er lavt priset eller gratis.

Også ved de største *regionteatrene* er billettprisene delvis avhengig av hvilken scene forestillingen spilles på. Ved hovedscenene ligger ordinær billettpris mellom ca. 280 og 400 kroner. Musikaler er gjerne priset høyest, mens barne-/familieforestillinger er priset lavere. På de mindre scenene varierer de ordinære billettprisene mellom ca. 180 -270 kroner.

Ved de mellomstore og mindre regionteatrene ligger ordinære billettpriser mellom ca. 150-260 kroner. Til de aller fleste forestillingene tilbys det rabatterte billetter til grupper, honnør barn/unge fra ca. 80 til 220 kroner. Flere av teatrene deltar i fylkeskommunens ordning med Kulturkort for ungdom.

Flere av teatrene har faste arrangementer med lavere billettpriser på dagtid, gjerne for barn og i noen tilfeller for eldre.

De aller fleste teatrene tilbyr abonnementsordninger i form av teaterkort eller lignende. Noen steder er det inngått samarbeidsavtaler som innebærer at avisabonnenter får rabatt, for eksempel BT-kortet i Bergen. Noen av teatrene tilbyr "siste liten billetter" til sterkt redusert pris.

Musikk

En stor del av konsertbillettene selges gjennom ulike abonnementsordninger som gir reduserte billettpriser. Prisnivåene nedenfor gjelder billetter i løssalg.

Ved de *nasjonale orkestrene* ligger billettprisen for ordinære konserter rundt 250-380 kroner ved løssalg uten rabatt. Enkelte konserter kan ha spesialpris som ligger noe høyere, mens BFOs konsertserie "Fem store" som er rettet mot nysgjerrige og/eller mindre vante konsertgjengere er priset lavere. OFO tilbyr billetter på podieterrassen til 100 kroner som er tilgjengelig for alle. OFO har rabatterte billetter for honnør (260-390), studenter(170-190) og barn (100). BFO tilbyr student-/barnebilletter til 100 kroner.

Barne- /familiekonserter er lavere priset (ca. 200-280 kroner) enn ordinære konserter, og det tilbys gunstige familiebilletter til enkelte konserter. Barnebilletter selges til 100 kroner.

Kammerkonserter ligger rundt 160 kroner (OFO), mens barn går gratis.

Ved de *regionale orkestrene* ligger billettprisen for ordinære konserter i de fleste tilfellene mellom 200-290 kroner. Barne- og familiekonserter er lavere priset (ca. 120 -150 kroner). De aller fleste tilbyr barne- og studentbilletter til redusert pris, både til ordinære konserter og barne-/familiekonserter (30 -110 kroner). De fleste tilbyr også honnørbilletter, og noen tilbyr rabatterte familiebilletter til enkelte konserter.

Opera/musikkteater er stort sett priset noe høyere enn konserter (200-750), med rabatterte billetter til barn og studenter (100-290 kroner). Kammerkonserter finner gjerne sted på alternative arenaer og er priset langt lavere eller har gratis inngang.

Utfordringer og forslag til tiltak

Eksemplene ovenfor viser at institusjonene samlet gjør et omfattende arbeid for nå et mer sammensatt publikum. Utfordringene er likevel store og arbeidet med å fremme kulturelt mangfold (i bred forstand) er et langsiktig arbeid som fordrer økte ressurser, kunnskap, refleksjon og utprøving.

Skole og utdanning

Noen av de viktigste tiltakene for å fremme bredere rekruttering er knyttet til skole, kulturskoler og utdanningsinstitusjoner. Skole- og utdanningspolitiske tiltak er også med på å legge premissene for institusjonenes mangfolds- og rekrutteringsarbeid.

Institusjonene opplever store utfordringer i arbeidet med å rekruttere kvalifisert fagpersonale med ulike kulturbakgrunner, både til kunstneriske og administrative funksjoner. I arbeidet med å rekruttere kunstnere med minoritetsbakgrunn er utfordringene størst på teaterområdet. I dag utdannes det få scenekunstnere med minoritetsbakgrunn, og det mangler en tilstrekkelig underskog av talenter å rekruttere fra.

For at institusjonene skal ha mulighet til å rekruttere bredere er det behov for systematiske og langsiktige tiltak i utdanningsinstitusjonene, kulturskolene og skolene, gjerne i samarbeid med musikk- og scenekunstinstitusjonene.

Skolen er en unik kanal for å gi barn og unge mulighet til å få kunnskap om og oppleve musikk og scenekunst, uavhengig av sosial og kulturell bakgrunn. Det er behov for å styrke de estetiske fagene i skolen og legge bedre til rette for at elevene får oppleve musikk og scenekunst, både som publikum og som medskapende.

Vi viser til NTOs innspill til Scenekunstmeldingen hvor vi mente at regjeringens kulturløft og satsing på Den kulturelle skolesekken må følges opp i utdanningspolitikken med en styrking av kunstfagene i skolen:

- Drama og dans bør bli tildelt timer i grunnskolen på lik linje med musikk og kunsthåndverk.
- De estetiske fagenes plass i lærerutdannelsen bør styrkes bl.a. ved å gjøre kunstfagene obligatoriske i almenlærerutdanningen.
- Talentutvikling i kulturskolene og samarbeidet mellom kulturskolene, grunnskolen og videregående skole bør styrkes.

Vi viser også til vedlagte innspill til Kunnskapsdepartementet av 9. desember 2008 fra NTO på vegne av 20 organisasjoner om ny lærerutdanning og lærernes estetiske kompetanse. De estetiske fagenes betydning for elevene som egne fag og betydningen av estetiske læringsprosesser i andre fag er vel dokumentert. Hovedpunktene i innspillet er fortsatt relevante etter lærerutdanningsreformen.

Forslag til tiltak:

- *Tilrettelegging for systematiske og langsiktige tiltak i de høyere musikk- og scenekunstudanningene som på sikt kan bidra til et større uttrykksmangfold og et større mangfold i institusjonenes rekrutteringsgrunnlag.*
- *Stimuleringsmidler for pilotprosjekter i samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og musikk- og scenekunstinstitusjonene.*
- *Styrking av kunstfagene i skolen*
- *Styrking av kulturskolene slik at de blir tilgjengelige for flere, og tilrettelegging for utviklingsarbeid i kulturskolene for å fremme mangfold og bredere rekruttering.*

Den kulturelle skolesekken

Skolen er institusjonenes viktigste kanal for formidling til barn og unge på tvers av sosiale og kulturelle skillelinjer. For å sikre kvalitet og mangfold i tilbudet gjennom Den kulturelle skolesekken er det viktig å legge til rette for bred formidling av produksjoner både fra frie produksjonseenheter og institusjonene. Det er også viktig at det legges til rette både for oppsøkende skoleturneer og for at skolene besøker institusjonene.

På den ene siden har det skjedd en formidabel økning i antall formidlede forestillinger gjennom Norsk Scenekunstbruk siden innføringen av Den kulturelle skolesekken (jf. statistikk fra Norsk Scenekunstbruk). Det er en positiv utvikling som har ført til at flere barn og unge får oppleve profesjonell scenekunst av høy kvalitet i skolen.

På den annen side har kombinasjonen av gratisprinsippet og Den kulturelle skolesekken ført til at skolenes besøk ved institusjonene reduseres og ved noen skoler faller helt bort (jf. tidligere oversendt notat om gratisprinsippet og skolenes teater-, opera-, og konsertbesøk (2008)). For de institusjonene som helt eller delvis blir stående utenfor Den kulturelle skolesekken, svekkes dermed grunnlaget for formidling til barn og unge betraktelig.

I dag er det store forskjeller mellom fylkeskommunenes/kommunenes forvaltning av ordningen og det er store variasjoner i samarbeidet mellom Den kulturelle skolesekken og institusjonene i de ulike fylkene. I noen tilfeller fungerer samarbeidet godt, mens utfordringene er store i andre deler av landet. Noen institusjoner har blitt stående helt utenfor Den kulturelle skolesekken de siste årene.

Den mest gjennomgående utfordringen er knyttet til gratisprinsippet og manglende økonomisk kompensasjon. Andre viktige utfordringer:

- uklar rollefordeling mellom institusjonene og Den kulturelle skolesekken, med tilfeller der Den kulturelle skolesekken overstyrer institusjonenes kvalitetsvurderinger,
- kriterier knyttet til pris og format overstyrer krav om kvalitet,
- manglende garantier om at Den kulturelle skolesekken kjøper forestillingene og behandlingsprosedyrer som samsvarer dårlig med institusjonenes repertoarplanlegging fører til stor uforutsigbarhet.

Flere av teatrene peker på behov for øremerkede betalingsmidler til skolene utenom Den kulturelle skolesekken for teaterbesøk og transport. Enkelte teatre er stilt overfor valget om å tilby forestillinger gratis for skolene eller slutte å produsere forestillinger for barn og unge. Dette er tydelige signaler om at Den kulturelle skolesekken på dette punktet ikke fungerer.

Norsk Scenekunstbruks nettverk fungerer i dag svært godt for formidling av produksjoner utenom institusjonene og bidrar til kvalitet og mangfold i tilbudet. En kobling av produksjoner også fra institusjonene opp mot Scenekunstbrukets nettverk og refusjonsordning, ville bidratt til å bryte ned skillene mellom institusjonen og frie produksjonsenheter og kunne bedret vilkårene for at flere produksjoner fra institusjonene ble formidlet som turnéforestillinger i Den kulturelle skolesekken, både i og utenfor eget fylke.

Forslag til tiltak:

- *Den kulturelle skolesekken gjennomgås med sikte på å finne frem til løsninger som gjør at produksjoner fra institusjonene på en bedre måte innlemmes i ordningen. Gjennomgangen bør sees i sammenheng med behovet for en større gjennomgang av tilbudet til barn og unge på landsbasis (jf. forslag fra Ressursgruppen for kulturelt mangfold om nedsettelse av en ressursgruppe for mangfoldsarbeid med barn og unge som også skal vurdere hvordan Den kulturelle skolesekken i større grad kan legge til rette for besøk hos institusjoner.) Gjennomgangen bør omfatte en samlet vurdering av skole- og utdanningspolitiske og kulturpolitiske mål og virkemidler.*
- *Det kompenseres for gratisprinsippet gjennom øremerkede betalingsmidler til skolene for forestillinger/konserter og transport.*
- *Norsk Scenekunstbruk tilføres økte midler med sikte på å styrke refusjonsordningen slik at også produksjoner fra institusjonene kan knyttes opp mot nettverket.*

Kulturelt mangfold og internasjonalisering

Internasjonal samhandling og åpne kanaler utover landegrensene er en forutsetning for å fremme kulturelt mangfold. Det er viktig for å fremme et større mangfold av ideer, holdninger og arbeidsmåter og for å fremme kompetanse innenfor et bredere spekter av kunstneriske uttrykk.

For å nå målsetningen om større mangfold, er det er nødvendig å legge bedre til rette for de virksomhetene som har internasjonale ambisjoner, og samtidig oppmuntre flere til å samarbeide internasjonalt.

Vi viser til NTOs innspill til statsbudsjett for 2011 hvor foreningen ber om en samlet gjennomgang av kunstpolitiske og utenrikspolitiske virkemidler og tiltak for å fremme internasjonalt samarbeid og utveksling av scenekunst med utlandet (jf. også NTOs høringsuttalelse til St.meld. nr 32 (2007-2008) *Bak kulissene*). Dette omfatter både finansiering av institusjoner, frie produksjonsenheter, festivaler og visningsarenaer, særskilte støtteordninger, lovgivning, samt tiltak for kompetansebygging og informasjonsvirksomhet. Ikke minst er det behov for å vurdere ansvarsfordelingen mellom Utenriksdepartementet og Kulturdepartementet.

I St.meld. nr 32 (2007-2008) *Bak kulissene* er ”bredt samarbeid og utveksling av scenekunst med utlandet” formulert som et *kunstpolitisk* mål knyttet til kvalitet, utvikling og fornyelse. Likevel er det i dag Utenriksdepartementet som, ut fra utenrikspolitiske mål, har hovedansvaret for internasjonal promotering av norsk kunst. Vi etterlyser en sterkere vilje til å integrere internasjonal utveksling av scenekunst også i kunstpolitikken.

Samtidig er det behov for å gjennomgå støtteordninger og tiltak med blick for de endringene som har skjedd i norsk scenekunst de siste tiårene. Det er viktig at verken støtteordninger eller offentlig støttede kompetanse- og informasjonstiltak bidrar til å sementere historiske skiller mellom institusjonene og frie produksjonsenheter, men at de er best mulig tilpasset behovene i hele feltet og innrettet på en måte som fremmer samarbeid, utveksling av kompetanse og informasjon på tvers av de tradisjonelle skillene mellom institusjonene og frie produksjonsenheter.

Forslag til tiltak:

- *Det gjøres en samlet gjennomgang av kunst- og utenrikspolitiske virkemidler og tiltak for å fremme internasjonalt samarbeid og utveksling av scenekunst med andre land.*

Prispolitikk

Det foreligger lite systematisk kunnskap om hvor stort hinder dagens billettpriser er for å nå et mer sammensatt publikum. Det er likevel liten tvil om at billettprisene kan være et hinder for lavinntektsfamilier, selv om flere faktorer spiller inn. Enkelte institusjoner har gode erfaringer med reduserte priser i kombinasjon med spissede og oppsøkende formidlingsprogram for bestemte grupper (jf. for eksempel Det Norske Teatrets ungdomssatsing).

Dagens krav til egeninntjening gjør det likevel vanskelig for institusjonene å redusere billettprisene. Billettinntektene er i dag den viktigste egeninntektskilden og utgjør i gjennomsnitt 60 pst av institusjonenes egeninntekter.

For eksempel ville en reduksjon av prisen på billettene til kinopris for Nationalteatrets del resultere i en inntektssvikt på 13-15 mill. kroner per år. Hvis reduserte priser økte publikumsbelegget fra 80 til 90 pst. ville det innebære at teatret solgte ca. 25 000 flere billetter med en samlet inntekt på 2,5 mill kroner. En slik prispolitikk ville altså alene for Nationalteatret medføre en årlig inntektssvikt på over 10 mill. kroner.

Reduserte billettpriser forutsetter økte rammetilskudd. Samtidig ville flere kommunale ordninger hvor barn og unge i vanskeligstilte familier får gratis adgang til kulturaktiviteter kunne bidra til å senke økonomiske barrierer for de med lavest inntekt.

Forslag til tiltak:

- *Økte ressurser og reduserte krav til egeninntekter som kan gjøre det mulig for institusjonene å redusere billettprisene og senke mulige økonomiske barrierer for bredere deltakelse.*

Direkte formidling

For mange institusjoner kan det være en utfordring å beholde kjernepublikummet og samtidig rekruttere nye publikumsgrupper. Slik statusrapporten ovenfor viser drives det i dag et omfattende direkte formidlingsarbeid, først og fremst overfor skoler, men også i samarbeid med andre institusjoner, organisasjoner og virksomheter. Denne typen formidlingsarbeid er svært ressurskrevende og for mange av institusjonene vil en økning i rammene være en forutsetning for å videreutvikle og styrke denne delen av formidlingsarbeidet. Noen institusjoner etterlyser også en felles kartlegging av mulige informasjons- og formidlingskanaler. Bransjen vil se nærmere på dette.

Forslag til tiltak:

- *Det bevilges økte ressurser til styrket formidlingsarbeid.*

Rom for utprøving og pilotprosjekter

For å lykkes i arbeidet med å fremme kulturelt mangfold har institusjonene behov for tid og rom for refleksjon rundt komplekse problemstillinger og utprøving av konkrete tiltak og strategier. Slikt arbeid er ressurskrevende og risikofyllt. I en overgangsfase vil det derfor være behov for stimuleringsmidler til pilotprosjekter som kan fremme langsiktig utvikling, samarbeid, kunnskap og økt kompetanse. Det er viktig at det avsettes tilstrekkelige midler til ambisiøse prosjekter som kan frembringe overførbar kunnskap for videre utvikling av samarbeidsmodeller og langsiktige mangfoldsstrategier. Samtidig er det viktig at det legges til rette for samarbeid institusjonene i mellom og mellom institusjonene, frie produksjonsenheter og andre aktører.

Forslag til tiltak:

- *Det igangsettes et utviklingsprogram med søkbare midler til pilotprosjekter for å fremme kulturelt mangfold, gjerne forvaltet av Norsk kulturråd (jf. forslag fra Ressursgruppen for større mangfold).*

Styringsdialog

I statsbudsjettet for 2011 kan vi lese en retorisk dreining i retning av en mer instrumentell kulturpolitikk hvor kunstinstitusjonene i høyere grad blir betraktet som redskaper for å nå ulike samfunnspolitiske mål som sosial inkludering og fattigdomsbekjempelse. NTO stiller seg kritisk til en slik dreining og minner om at kunstinstitusjonenes samfunnsrolle nødvendigvis er forankret i kjernevirksomheten som er å produsere og formidle kunst.

Eksterne oppdrag og detaljerte politiske føringer kan lett gå utover institusjonenes kunstneriske autonomi og på sikt bidra til ensretting og tap av egenart. Kulturdepartementet har foreslått tiltak for å styrke prinsippet om armlengdes avstand mellom politiske myndigheter og Norsk kulturråd. Like viktig er det å ivareta dette prinsippet i forholdet mellom politiske myndigheter og kunstinstitusjonene.

F.o.m. 2010 har departementet innført nye resultatmål om at institusjonene skal "utvikle strategier og planer for å rekruttere og kvalifisere skuespillere og annet kunstnerisk personale med minoritetsbakgrunn", samt "utvikle strategier for et bredt publikumsarbeid som også inkluderer minoritetsbefolkningen".

Vi viser til NTOs høringsuttalelse til Scenekunstmeldingen hvor foreningen påpekte at det må utvikles langsiktige strategier for å fremme kulturelt mangfold som ikke bare sikter mot bredere etnisk representasjon, men også mot større uttryksmangfold og mangfold i tenkning og holdninger. Resultatene av slike strategier vil være vanskelig målbare og synlige først etter noe tid. Samtidig må de nødvendigvis vurderes i et helhetlig perspektiv på institusjonens virksomhet og på grunnlag av hver enkelts institusjons egenart.

For å sikre langsiktighet og armlengdes avstandsprinsippet, bør vurderinger av institusjonenes strategier for å fremme kulturelt mangfold derfor snarere sees i sammenheng med de varslede periodiske evalueringene av institusjonenes kvalitative måloppnåelse. Slike evalueringer vil gi mer relevant og pålitelig styringsinformasjon, og vil kunne fremskaffe kunnskap som grunnlag for videreutvikling og erfaringsutveksling.

Forslag til tiltak:

- *Det utvikles et opplegg for periodiske evalueringer av institusjonene hvor kulturelt mangfold inngår som én av flere problemstillinger i et helhetlig perspektiv på den enkelte institusjonen og på grunnlag av institusjonens egenart.*

Kunnskapsbehov/forskning

Institusjonene har behov for økt kunnskap, kompetanse og erfaringsdeling i arbeidet for å fremme kulturelt mangfold og for å nå flere på tvers av sosiale og kulturelle forskjeller. Det er både behov for å gjøre eksisterende kunnskap lettere tilgjengelig og for å styrke forskningen på nærmere definerte områder, både grunnleggende forskning om endringsprosesser i samfunnet og i kultursektoren og mer direkte brukerrettet forskning som kan fungere handlingsveiledende. Institusjonene etterlyser i særlig grad økt kunnskap om erfaringer fra andre land og differensierte deltagerundersøkelser som kan gi økt kunnskap om publikumssammensetning og barrierer for deltagelse. Enkelte av de store institusjonene gjennomfører jevnlig publikumsundersøkelser. Det er likevel kostbart for hver enkelt institusjon å gjennomføre denne typen undersøkelser og mange etterlyser mer koordinerte undersøkelser.

Forsalg til tiltak:

- *Bedre tilgjengeliggjøring av eksisterende forskning og styrket forskning på nærmere definerte områder basert på en systematisk kartlegging av kunnskapsbehovene.*
- *Det gjennomføres samordnede og differensierte undersøkelser av institusjonenes publikumssammensetning og mulige barrierer for deltagelse.*